

ÂŞIK VEYSEL'İN ŞİİRLERİNDE İSLAM ve TASAVVUF* Islam And Sufism in The Poems of Âşık Veysel

Âdem CEYHAN

Prof. Dr., Sivas Cumhuriyet Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Türk Halkbilimi Bölümü, ceyhanadem@hotmail.com,

ORCID: 0000-0002-9680-6580

Araştırma Makalesi/Research Article

Makale Bilgisi

Geliş/Received: 23.11.2023

Kabul/Accepted: 29.12.2023

DOI: 10.51592/kulliyat.1395021

Anahtar Kelimeler

Âşık Veysel, 20. yüzyıl, halk şiiri, tasavvuf.

Keywords

Âşık Veysel, 20th century, folk poetry, mysticism.

ÖZ

20. asır Türk Halk Edebiyatının tanınmış temsilcilerinden biri olan Âşık Veysel'in şiirleri okunduğunda, bu manzumeler arasında Müslümanca duygulanış ve düşüncenin mahsulü denebilecek lirik yahut didaktik parçaların da bütün hâlinde ele alınıp incelemeyi gerektirecek bir miktara eriştiği görülür. Yedi yaşında görme duyusunu kaybettiği bilinen ünlü ozanın İslami bilgileri, iştme, his, sezgi, şahsen muhakeme, tecrübe gibi çeşitli yollarla edindiği anlaşılmaktadır. Âşık Veysel, bazı şiirlerini bütününü Allah inancı ve sevgisini dile getirmek, vatandaşlarına millî birliği telkin etmek, sosyal çevrenin olumsuz yöndeki değişimlerinden duyduğu rahatsızlığı belirtmek gibi maksatlarla söylemiş; birtakım manzum sözlerinde ise değişik münasebetlerle İslam dininin semavi kitaplar, peygamberler, ahiret ve kadere iman esaslarına, dua, şükür gibi mensupları için emrettiği ibadetlere temas etmiştir. Onun şiirlerinde bazı ayet ve hadisler uygun mısralar bulunmakta; Lokman, Hz. Ali, Mevlana, Hacı Bektaş gibi din ve tasavvuf büyüklerini saygıyla andığı da görülmektedir. Bu makalede Âşık Veysel'in şiirlerindeki İslam ve tasavvuf unsurları; iman esasları, ayet ve hadisler telmihler, namaz, gusül, dua, şükür vb. ibadetler, günahlar, iyi ve kötü huylar, tasavvufi isim, mefhum ve sufiler gibi başlıklar altında ele alınıp değerlendirilerek topluca inceleme neticesinde ulaşılan birtakım sonuçlar sıralanmıştır.

ABSTRACT

When 20th century Turkish Folk Literature's well-known representative Âşık Veysel's poems are read, it is seen that the lyrical or didactic pieces, which can be called the product of Muslim feelings and thoughts, reach a quantity that requires to be analyzed as a whole. It is understood that the famous poet, who is known to have lost his sight at the age of seven, acquired Islamic knowledge through various means such as hearing, feeling, intuition, personal reasoning and experience. In some of his poems, Âşık Veysel expressed his belief in and love for God, instilled national unity in his fellow citizens, and expressed his discomfort with the negative changes in the social environment; in other poems, he touched upon the principles of faith in the heavenly books, prophets, the hereafter and destiny, and the prayers, thanksgiving and other acts of worship that Islam commands its followers to perform. In his poems, he reminds us of some verses and hadiths; he also commemorates religious and Sufi greats such as Lokman Hekim, Hz. Ali, Mevlana, Hacı Bektaş.

In this article, the elements of Islam and Sufism in Âşık Veysel's poems are discussed and evaluated under headings such as the principles of faith, allusions to verses and hadiths, prayers, gusul, prayer, gratitude, etc., sins, good and bad habits, Sufi names, concepts and Sufis, and some of the results obtained as a result of the collective examination are listed.

□ Bu makale, 2-4 Kasım 2023 tarihinde Sivas'ta yapılan Uluslararası Türk Âşıklık Geleneği ve Âşık Veysel Sempozyumu'nda sunulan bildirinin genişletilmiş şeklidir. Yayınlanmadan önce makalemi ricam üzerine okuyan ve bu çalışma hakkında fikirlerini bildiren Dr. Öğr. Üyesi Nilgün Türkmen ve Dr. Öğr. Üyesi Neslihan Huri Yiğit'e teşekkür ederim.

Atıf/Citation: Ceyhan, Â. (2023), "Âşık Veysel'in Şiirlerinde İslam ve Tasavvuf", *Külliyyat, Osmanlı Araştırmaları Dergisi*, 21 (Aralık), 31-38.

Sorumlu yazar/Corresponding author: : Âdem CEYHAN, ceyhanadem@hotmail.com

GİRİŞ

Belli bir zaman dilimi ve sosyal çevre içinde yaşayan her edebî şahsiyetin eserlerine, hayatını geçirdiği devir ve diyardan birtakım kültürel ve siyasi yansımaların olacağını ileri sürmek mümkün görünmektedir. Şarkışla'nın Sivrialan köyünde doğan, 1933'ten itibaren geçimini temin etmek amacıyla yurdun çeşitli köy ve şehirlerine giden Âşık Veysel'in (Şatıroğlu, 1894-1973) şiirlerinde de yaşadığı zaman ve mekânlardan çeşitli akisler bulunmakta; dinî, ahlâki, siyasi ve sosyal konularda inanç, fikir ve tavsiyelerini dile getirdiği müşahede edilmektedir. Onun dinî, tasavvufi kültürü edinmesinde yaşadığı Emlek yöresinin Alevi, Bektaşî âşıkları ve Sivrialan'a komşu olan Mescit köyüne yerleşmiş Salman Baba'nın büyük payı vardır. (Öz 2019: 289-306; Işık 2022: 399-418). Bu çalışmada Âşık Veysel'in şiirlerinde rastlanan İslam ve tasavvuf unsurları, iman esasları, ayet, hadis ve İslam büyüklerinin sözlerine telmihler, ibadetler, günahlar, iyi ve kötü huylar, tasavvufi isim, mefhum ve sufiler gibi belli başlıklar altında ele alınıp incelenmiştir.

İMAN ESASLARI

a) Allah İnancı

Âşık Veysel'in yedi yaşından sonra tabii ve sosyal çevresine ait bilgi ve intibaları koklama, işitme, dokunma gibi duyuları ile akli, hayal gücü ve hafızasına dayanır. Onun âlem tasavvurunu, başka bir ifadeyle dünyayı algılama biçimini yansıtan eserlerinden biri, şu tanınmış şiiridir:

"Bu dünyayı kuran mimar
Ne hoş sağlam temel atmış
İnsanlığa ibret için
Kısım kısım kul yaratmış

Kimi yaya, kimi atlı
Kimi uçar çift kanatlı
Dünya şirin baldan tatlı
Eyvah balı tuza katmış

Kazması yok, küreği yok
Ustası var çırağı yok
Gök kubbenin direği yok
Muallâkta bina çatmış

Bu çark böyle döner durmaz
Ehl-i aşklar yanar durmaz
Aşk meyinden kanar durmaz
Sevgi muhabbet yaratmış

Hep biliriz dünya fani
Oyalıyor seni beni
Âdem atadan bu yanı²⁶⁶
Nice insan gelmiş gitmiş

Bu dünyaya gelen gülmez
Bir yol var ki giden gelmez
Bu hikmeti kimse bilmez
Ona sır demiş kapatmış

Bu nizamı böyle kurmuş
Kendi çekilmiş oturmuş
VEYSEL'e türlü dert¹ vermiş
Durmada n derman aratmış" (Kaya 2020: 310)²

Şatıroğlu, söz konusu şiirinde bu dünyayı kuran bir mimarın olduğunu, onun varlıkları inşa ederken güzel ve sağlam bir temel attığını belirtir. Böylece duyu organları ve aklımızla algıladığımız dünyayı bir binaya benzeten şair, bu yapıyı meydana getiren bir mimarın varlığına dikkat nazarını çekmektedir. Anlaşıldığına göre, o, her binanın bir ustası, her eserin bir sanatkarı olduğu gerçeğinden hareketle dünyayı Yaratan'ın varlığı fikrine erişmiştir. Allah, insanlığa ibret, öğüt ve ders vermek için kısım kısım kullar yaratmıştır. Şairin bu sözlerle insanlar arasında cinsiyet, ırk, fiziki yapı, dinî inanç, felsefi kanaat, hayat anlayışı, geçim gibi yönlerden çeşitli farkların bulunduğu na işaret ettiğini söylemek mümkündür.

Örnek vermek gerekirse, insanların kimi yaya, kimi atlı, demek oluyor ki bazılarının hızlı ve kolayca ulaşım imkânı yok, bazıları ise gidecekleri yerlere türlü binek ve vasıtalarla süratli biçimde ulaşabilmektedir. Bu kullardan kimisi de kanatlı bir kuş gibi uçmakta; uçak gibi yaptıkları vasıtalar sayesinde uzun mesafeleri kısa zamanda aşım istedikleri yerlere erişebilmektedir. Dünya hayatı şirin, baldan tatlıdır. Fakat Yaratıcı, bu bala tuz katmış; demek oluyor ki âdet a balın içine tuz atılması misali, tatlı hayata zahmetler, fakirlik, hastalık, ayrılık, ölüm gibi bazı acılar katmıştır. Dünya hayatının zevkli nimetlerinin yanında acıları ve güçlüklerinin de bulunduğunu belirten söz konusu mısralar okuyucuya, bu âlemin bir deneme ve sınama yeri olduğu gerçeğini hatırlatıyor. Kur'an'da insanın korku, açlık, mal, can ve mahsullerden azaltmayla imtihan edileceği, sabredenlerin ve belâ geldiği zaman, "Biz Allah'ın kullarıyız ve biz Ona döneceğiz" diyenlerin başışlama ve rahmete erişecekleri bildirilir (Bakara 2/155-157).

Şair, dünya ve kâinatın yapısı üzerinde hayretle düşünürken, bu âlemin kazmasız, küreksiz yapıldığını, bir ustasının olduğunu, çırağının bulunmadığını söylüyor; böylece Yüce Yaratıcı'nın kudretinin her şeye yettiğini ve yardımcıya muhtaç olmadığını ima ediyor. Şatıroğlu'nda şaşkınlık uyandıran başka bir gerçek, gök kubbenin direğinin olmayışı

²⁶⁶ yanı: Yana.

¹ Bu kelime, Âşık Veysel şiirlerinin 1970'de *Dostlar Beni Hatırlasın* adıyla Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları arasında çıkan baskısında "dert" (Şatıroğlu 1970: 28), Doğan Kaya'nın *Âşık Veysel* adlı kitabında ise "dertler" şeklindedir. Biz, şiirde kullanılan 8'li hece ölçüsüne uygun olduğu için ilkin i tercih ettik.

² Atıfta bulunulan şiirler, Doğan Kaya'nın Sivas Belediyesi tarafından 2020'de Sivas'ta yayımlanmış *Âşık Veysel* adlı kitabında yer alan manzumelerdir. Sonraki atıflarda bu baskıya ait sayfa numarasının verilmesiyle yetinilecektir.

ve havada bina çatılmış bulunmasıdır. Kur'an'da Allah'ın gökleri -gördüğümüz gibi- direksiz yarattığı belirtilmekte (Ra'd 13/ 2; Lokman 31/10) ve Âşık Veysel'in sözleri bu mealdeki ayetlere uygun düşmektedir.

Dünya ve âlemin varlığı hakkında bilgece düşünen, söz konusu fikirlerini şiirlerle dile getiren Veysel, bu kurulmuş çarkın bilinmeyen bir zamandan beri döndüğü ve durmadığının farkındadır. Aşk sahipleri durmadan yanmakta ve "aşk meyinden" yine durmaksızın içmektedir. Burada gerek beşerî, gerekse ilâhî aşkın, sahiplerine acılar, çileler çektiren bir sevgi türü olduğu belirtilmekte ve akli baştan alması yönünden içkiye benzetildiği görülmektedir. Allah, canlılarda, o arada insanda çeşitli sevgi ve alâkalar yaratmıştır. İşte aşk da o sevgi ve dostluğun şiddetli olanıdır.

Dünya hayatının geçici ve ölümlü olduğunu hep biliriz. Fakat o, bizi çeşitli işlerle, oyun ve eğlencelerle oyalamaktadır. Şu âleme Hz. Âdem Baba'dan beri nice insan gelmiş; bir müddet yaşadktan sonra buradan göçüp gitmiştir. Hayatın ve ölümün manası üzerinde düşünen Veysel, dünyanın sıkıntı çekilen bir yer, ölümün gidenin gelmediği bir yol ve sır olduğu kanaatindedir:

"Bu dünyaya gelen gülmez
Bir yol var ki giden gelmez
Bu hikmeti kimse bilmez
Ona sır demiş kapatmış"

Son dörtlükte Allah'ın bu düzeni böyle kurduğunu belirten şair, kendisinin çekilmiş oturmuş olduğunu söylemektedir. Bu mısraları Yaratıcı'nın kâinattaki varlıkları kendi hâllerine terk ettiği, başıboş bıraktığı ve onlara karışmadığı manasında anlamamak gerekir. Çünkü hem dünya, tabiat ve âlemdeki düzen, Allah'ın ilim ve kudretiyle her şeye hükmettiğine delâlet etmekte; hem de Kur'an, uyuma, yorulma, habersizlik gibi acz ve zayıflık belirtici hâllerden münezzeh olduğunu bildirmektedir (Bakara 2/ 255, Kaf 50/ 38. Ayrıca Rahmân 55/29, Kıyâmet 75/ 36, Fecr 89/14). Şiirinin son iki mısraında dış âleme dair fikrî yolculuktan öz varlığına dönen ozan, Allah'ın kendisine türlü dertler verip durmadan derman arattığını belirterek sözlerini tamamlamıştır.

Şatiroğlu'nun "Dalgın dalgın seyreyledim âlemi" (s. 157) mısraıyla başlayan şiiri de yine tabiattaki çeşitli varlıklar ve kendi vücudu üzerinde düşünerek olup bitenlerin aslını, esasını kavramaya çalışmasının tezahürüdür. Dünyanın nasıl kurulduğunu kimsenin bilmediğini dile getiren âşık, "Cümle varlık bir kuvvetten var olmuş" diyerek bütün varlıkların bir kudretin eseri olduğunu belirtir. Ona göre, bu hikmet sırrı herkese gizli, her şeyde bir türlü ibret vardır. Kendisini söyleten de büyük bir kuvvettir. Veysel, dünyanın aldatıcılığını anlattığı bir şiirinin sonunda da âlemleri Yaratan büyük kudret sahibine inancını şöyle belirtir:

"Bir büyük kuvvet var onları tutan
Emreyleyip âlemleri yaratan
Zerresiyle her varlığı yaşatan
İnanmıştır VEYSEL 'gerçek bu' diyor (s. 355).

b) Meleklerle İman

Âşık Veysel'in çeşitli şiirlerinde, varlığı temel İslam kaynaklarında haber verilen melekleri de andığı görülmektedir. Mesela o, "Bir seher vaktinde gençlik çağımda" mısraıyla başlayan manzumesinde, bir güzele ait hayalin kalbine geldiğini ve aklını başından aldığı anlatır. "Aşkın deryaları durulmaz, her güzele meyil verilmez" diyerek âşığın yüzüne gülüp kaybolan bu varlığın hayal mi, rüya mı olduğu belli değildir:

"Melek miydi huri miydi peri mi
Bir güzele benziyordu durumu
Dedi: VEYSEL fâş eyleme sırrımı
Bilmem nere gitti n'oldu gizlendi" (s. 184).

Şatıroğlu, gördüğü o meçhul varlığı, "Melek miydi huri miydi peri mi" mısraıyla güzellik ve gaybi oluşu yönünden melek, huri ve periye benzetmiştir. "Yok bu şehir içre senin vasf etdiğin dilber Nedîm/ Bir perî-sûret görünmüş bir hayâl olmuş sana" diyen divan şairi ve "Ne kadınlar sevdim zaten yoktular" diyen Attila İlhan da böyle hayal-meyal bir hâlî ifade etmemiş midir? Âşığın, "Bir kökte uzanmış sarmaşık gibi" mısraıyla başlayan şiirinde de saçları, gözleri, kaşları ve sesini beğendiği bir güzeli tasvir ederken ona "Huri misin melek misin bilinmez" diye hitap ettiğini görmekteyiz (s. 209). Bu örneklerde melek, hayran olunan güzellerin benzetildiği ruhani bir varlık olarak karşımıza çıkmaktadır. Veysel, "Şu geniş dünyaya sığmayan gönül" mısraıyla başlayan şiirinde (s. 319), bir odaya kapanıp kaldığını, oturduğu yerden kalkamaz olduğunu hayıflanarak anlatır. Gençlik çağının geçişinden duyduğu üzüntüyü dile getiren şair, "Azırâil el atıyor canıma" diyerek ölümünün yaklaştığını belirtir. İnsan ruhunu kabzetmekle vazifeli melekten Kur'an'da (mesela Secde 32/11) ve hadislerde "melekü'l-mevt" adıyla bahsedilir. İbranice olduğu tahmin edilen "Azrâil" adınınsa Müslüman olan bazı Yahudi âlimler yoluyla İsrailoğulları'ndan İslam kültürüne geçtiği anlaşılmaktadır (Kılavuz 1991: 350-351).

"Meleklerle iman" başlığı altında başka bir ruhani yaratığın Şatıroğlu tarafından anılışına da temas edilebilir. Veysel, şathiye türünde söylediği bir şiirinde Allah'a, "Cehennem olduğu hâlde şeytanı niçin yakmadın?" sorusunu yöneltmekte; böylece kafasını kurcalayan dinî bir meseleyi dile getirmektedir:

"Adem'i sürdür bakmadın
Cennette de bırakmadın
Şeytanı niçin yakmadın
Cehennem var da senin" (s. 256).

Böyle soruların Allah'a hitaben yöneltilmesinin, şüphe, akla sığtıramama, inkâr gibi çeşitli sebepleri olabilir. Biz, diğer bazı şiirlerinde Allah'a, Peygamber'e, Kur'an'a inanç, bağlılık ve sevgisini dile getiren Veysel'in bu tür sualleri sıralamasının, İslami konulardaki bilgi eksikliğinden ileri geldiği fikrindeyiz. Onun bütün şiirlerini incelerken yedi yaşından beri görme engelli ve ümmî olduğunu, yani okuma-yazmasının bulunmadığını, öğrendiği birçok şeyin işitmeye dayandığını, sayılan bu sebeplerin, İslami mevzularda bilgi eksikliğini de beraberinde getirdiğini unutmamak ve akılda tutmak gerekir. Kur'an meal ve tefsirlerini okuyanlar, Allah'ın Hz. Âdem'i yeryüzünde halife olarak yarattığı, meleklerin niçin böyle fesat çıkaracak, kanlar dökebilecek bir varlık meydana getirdiği yönündeki sorularına karşılık "Ben sizin bilmediğinizi bilirim" diye mukabele ettiği, eşyanın isimlerini Âdem'e öğrettiği, onun

önünde secde emrine melekler itaat ederken şeytanın “Beni ateşten, onu çamurdan yarattın” diye kibirlenerek itaat etmediği (Bakara 2/30-34), bu sebeple İlahi rahmetten kovulduğu, fakat kendisine çeşitli hikmetlerden dolayı kıyamete kadar mühlet verildiği (A'râf 7/11-15) gibi konuları hatırlayacaklardır. Şüphesiz ki Müslüman, mülkün sahibi Allah'ın, hangi mahlûkuna nasıl muamele edeceğini, o arada şeytana nasıl karşılık vereceğini herkesten daha iyi bildiğine inanır.

Âşık Veysel, 18 Şubat 1971 tarihinde İstanbul'da Ümit Yaşar Oğuzcan'la birlikte söylediği bir şiirinde (Şatıroğlu 1970: 110) şeytana aldanmamak gerektiğini şöyle belirtir:

“Sevgi muhabbet insana
Hak ararsan bak vicdana
Sakın aldanma şeytana
Akıl baştan çıkar gider” (s. 277).

Bu dörtlükte ilkin insanı sevmek gerektiği yahut onun sevme ve dostluk etme kabiliyetine sahip bir varlık olduğu, sonra Hakk'ı arayanın vicdanda araması icab ettiği fikri dile getiriliyor. Böylece kalbinde iyilik etmekten memnun olma, kötülük etmekten azap çekme ve iyiyi kötüden ayırma duygusu bulunan kişinin, Hakk'ı bileceği belirtiliyor. Üçüncü mısradaki şeytana aldanmamayı öğütleyen şair, onun türlü hileleri yüzünden aklın baştan çıkıp gideceğine dikkat çekiyor. Şairin bu öğütleri, Allah'ın insana hem kötülüğü hem de ondan sakınmayı ilham ettiğini (Şems 91/8), şeytanın Âdem evlâdının düşmanı olduğunu bildiren ve onun hilelerine aldanmamayı emreden Kur'an ayetlerine (Mesela Fâtır 35/5, Yâsin 36/60) uygundur.

Âşık Veysel, 1969'da Anadolu turnesindeyken Maraş-Pazarcıklı halk şairi Kul Ahmet'le (Kartalkanat, 1932-1996) karşılaşır ve söyleşir. Âşık Veysel, Kul Ahmed'e merak uyandırıcı bir bilmece gibi olan şu soruları yöneltir:

“O nedir ki yürür gider canı yok
O nedir ki iman etmez dini yok
O nedir ki canlı gezer kanı yok
O nedir ki yolcuda var yolda yok”
Kul Ahmet bu sorulara şu cevapları verir:
“O buluttur yürü gider canı yok
O şeytandır iman etmez dini yok
O filimdir canlı gezer kanı yok
O lisandır yolcuda var yolda yok” (s. 349).

Âşık Veysel'in “İman etmeyen ve dini olmayan nedir?” manasındaki sorusuna Kul Ahmed'in verdiği cevaptan şeytanın kast edildiği anlaşılmaktadır. Bu soru ve karşılık, şeytanın büyüklük taslayarak İlahî emre itaat etmediği için kâfirlerden olduğunu bildiren Kur'an ayetlerine (Bakara 2/34, 102) de uygundur.

c) Semavi Kitaplara İman:

Âşık Veysel'in şiirlerinde başta Hz. Muhammed'e vahiy yoluyla iletilen Kur'an olmak üzere İncil gibi semavi kitapları saygıyla andığı görülmektedir. Birkaç örnek vermek gerekirse, şair dünyanın tadının bozulmasını anlattığı ve bu kötü gidişten şikâyet ettiği bir şiirinde, önce doğru söz ve nasihat duyanın kalmadığını, herkesin kendi kafasına göre inat ettiğini, dedeye, babaya saygı duyulmadığını belirtir. Sonra her yerde dedikodu edildiğini, insanların

kimisinin sahtekâr, kimisinin sahte olduğunu, Kitab'ın sözüne uyanların kalmadığını teessüfle dile getirir:

“Her yerde konuşup lehte aleyhte
Kimisi sahtekâr kimisi sahte
Bir fark görülüyor nikâhta hakta
Kitabın sözüne uyan kalmadı” (s. 166)

Burada “Kitab” adıyla Kur’ân’ın kast edildiği anlaşılmaktadır. Çünkü bu ilâhi Kelâm’ın isimlerinden birinin “Kitâb” olduğu (Bakara 2/2, 85, 231, Âl-i İmrân 3/3), gıybet, yalan, hile ve riya gibi fiilleri yasakladığı bilinmektedir. Veysel Şatıroğlu, “Allah birdir Peygamber hak” mısraıyla başlayan “Kardeşlik Destânı”nda³ da semavi kitapların, onlara inananlara inanç, ibadet, ahlâk gibi yönlerden birtakım ortak esasları buyurduğuna işaret ederek şunları söyler:

“Kur’an’a bak İncil’e bak
Dört kitabın dördü de hak
Hakir görüp ırk ayırmak
Hakikatte yüz karası” (s. 175).

Şairin bu şiirini yazımızın millî birlik bahsinde ayrıca incelemeye çalışacağımızı ifade ettikten sonra şunu belirtmek gerekir ki, mensubu bulunduğu dinin temel kaynakları olan Kur’an ve sünnetten, Allah’ın Hz. Mûsâ’ya Tevrât’ı, Hz. Dâvud’a Zebûr’u, Hz. İsrâ’ya İncil’i, Hz. Muhammed’e Kur’ân’ı vahiy yoluyla ilettiği bilgisini edinen Müslüman, o ilâhi kitaplara inanır. Bununla birlikte bazı Kur’ân ayetleri ve hadislerde önceki semavi kitapların Yahudi ve Hıristiyanlarca tahrif edildiği de haber verilmektedir. Bundan dolayı Müslümanlar o ilâhi kitapların asıllarına ve hepsinin Allah’ın vahyinin eseri olduğuna inanırlar. “Dört kitabın dördü de hak” mısraı dolayısıyla şunu da ifade etmek yerinde olur ki, Kur’ân’ın inişiyle önceki semavi kitapların hükümleri nesh edilmiş; Allah indinde makbul dinin İslam olduğu, başka dinin kabul edilmeyeceği belirtilmiştir (Âl-i İmrân 3/85).

Veysel’in, Şemsettin Günaltay’ın (1883-1961) başbakan olduğu 1949-50 yıllarında yazdığı 9. kitasından anlaşılan bir şiirinden, Kızılırmak üzerine halkın parasıyla bir köprü yaptırıldığı ve onun meçhul bir şahıs tarafından yakıldığı bilgisini edinmekteyiz. Şatıroğlu, bu manzumesinin bir bendinde, böyle bir kötülüğün ancak “kitabı, mezhebi, dini” olmayan bir şahıs tarafından işlenebileceğini öfkeyle dile getirerek ona beddua eder:

“Yok imiş kitabı mezhebi dini
Duydunuz mu şu hınzırın160 işini
Takın zincirini kırın dişini
Kırılın elleri kör olsun gözü
Yaktı köprümüzü yandırdı bizi” (s. 196).

Burada da “Kitab” isminin, insanlara Allah’ı, ahireti, hayatın manasını tanıtan, vazifelerini, yapmaları gereken iyi ve işlememeleri lazım gelen kötü fiilleri öğreten ilâhî Kelâm manasını ifade ettiği bellidir. Âşık, “Ey hocam karışma

³ Veysel, bir konuşması sırasında söz konusu şiirinden “Kardeşlik Destânı” diye bahseder: “ (...) Ama, insanlar mâlum ya işte... Benim sözlerim, boyuna insanları iyi yola teşvik etmek, iyi geçinmek... Kardeşlik Destânı’nda anlattığım gibi: 'Allah birdir, Peygamber hak/ Rabbül âlemindir mutlak./ Senlik benlik nedir, bırak/ (...)'” (Çongur, 1981: 17).

160 hınzır: Domuz.

Hikmetullah'a" mısraıyla başlayan şiirinde de Allah'a inandığını, aslının Türk, kendisinin elhamdülillâh Müslüman olduğunu, "âmentü"de ifade edilen esaslara iman ettiğini belirtir; kalbine şirk ve şüphenin yaraşmayacağını, onu nurla dolu bulduğunu belirtir:

"Aslım Türk'tür Elhamdullah Müslüman
Şükür Amentü'ye etmişiz iman
Kalbime yaraşmaz şirk ile güman
Kalbimiz nur ile dolu sayılır" (s. 302).

Bilindiği gibi "inandım" manasına gelen Arapça "âmentü" kelimesiyle başlayan cümlelerde, "imanın şartları" olarak bilinen İslam inanç esasları sayılır; Allah'a, meleklerine, kitaplarına, peygamberlerine, ahiret gününe, kadere, hayır ve şerrin Allah'tan olduğuna iman ifade edilir. ("Âmentü" hk. daha fazla bilgi için bk. Yavuz 1991: 28-30).

ç) Peygamberlere iman: Âşık Veysel, şiirlerinde Kur'an'da kıssası anlatılan peygamberlerden Hz. Âdem, Hz. Süleyman, Hz. İsa ve Hz. Muhammed'i anar. Onun yine aynı İlâhi Kitap'ta ismi geçtiği hâlde peygamber olup olmadıkları bilinmeyen Hz. Lokmân'ı hekimlik vasfıyla, Zülkarneyn'i ise İskender'le aynı kişi sayarak hatırladığı görülür (s. 163). Şatıroğlu'nun müteaddit manzumesinde andığı ve kıssasına işaret ettiği peygamberlerden biri, Hz. Âdem'dir. Ünlü âşık, "İşittim dünyaya gelin diyorlar" mısraıyla başlayan manzumesinde, dünyanın çok yaşlı olmasına rağmen kendisini genç gösterip insanı aldatan bir geline benzetildiğini; Hz. Âdem'den evvel "hesapsız yaş", yani çok daha önce yaratılmış bulunduğunu ifade eder:

"Hesapsız yaş var Adem'den evvel
Ben kocadım dahi dünya gelin mi" (s. 186).

Âşık Veysel, Kur'an ayetlerinde ve Hz. Peygamber'in hadislerinde verilen bilgilere uygun olarak bütün insanları Hz. Âdem'in çocukları sayar; böylece soyları aynı babaya dayanan kişilerin ırklarının üstünlüğüyle övünmesinin manasız ve dayanaksız olduğunu belirtir:

"Kürt'ü Türk'ü ne Çerkez'i
Hep Âdem'in oğlu kızı" (s. 175).

"Topraktandır cümle beden", "Topraktan olduk kardaşık" (s. 241) diyen Veysel, ismini anmadan Hz. Âdem'in topraktan yaratıldığını, böylece insanların asıllarının bir ve aynı babadan türeme dolayısıyla kardeş olduklarını hatırlatır. Hz. Peygamber'in Veda Hutbesi'nde bu konuya dair şöyle söylediği bilinmektedir: "Ey insanlar! Biliniz ki rabbiniz birdir, atanız da birdir. Bütün insanlar Âdem'den gelmiş, Âdem de topraktan yaratılmıştır." (Erul 2012: 592). Veysel, "Aslıma karışıp toprak olunca" mısraıyla başlayan şiirinde, dünya sahnesinde çeşitli değişikliklere uğradıktan sonra yine bu "sadık yâr"e döneceğini dile getirir:

"Evvelde topraktır sonrada adem
Geldim gittim bu sahnede oynadım
Türlü türlü tebdilata uğradım" (s. 235).

Bu münasebetle Kur'an'daki şu ayetin mealini anmak yerinde olacaktır: "(Ey insanlar), sizi topraktan yarattık, (ölümünüzle) sizi oraya döndüreceğiz ve sizi bir kere daha oradan çıkaracağız" (Tâ-Hâ 20/55).

Veysel'in, edebiyat tarihimizde Yunus Emre, Kaygusuz Abdal gibi bazı şairler tarafından Allah'a lâübâlî tarzda hitap edilerek söylenen ve dinî konularda birtakım soru ve şüpheleri dile getiren "şathiye"ler tarzında bir manzumesi de vardır. Muhtemelen bazı şairlerin bu türde eserlerini dinlemiş olan Âşık Veysel de böyle bir şiir söylemiş; onun bir kıtasında Cenab-ı Hakk'a şöyle hitap etmiştir:

"Adem'i sürdün bakmadın
Cennette de bırakmadın
Şeytanı niçin yakmadın
Cehennem var da senin" (s. 256).

Görüldüğü gibi, burada sınırlı bilgi ve anlayışıyla Allah'a hitaben, "Âdem'i cennette bırakmadın; sürgün ettin, ona bakmadın..." diye itiraz manasını taşıyıcı söz söyleyen Veysel, "Senin cehennem varmasına rağmen şeytanı niçin yakmadın?" şeklinde soru sormaktadır. İslâm esaslarına bağlı olan ve hadlerini bilen kişiler, inkârcı ve şüpheli kimselerden çıkabilecek böyle sözlerin Allah'a ve Onun dinine inanan insanlarca söylenmesini hoş görmez. Çünkü insanın duyuları ve aklı, bundan dolayı kavrayış ve bilgisi sınırlı olduğu için her şeyi idrak etmesi mümkün değildir. Ayrıca Allah'ın boş ve manasız işlerden münezzehe olduğunu, yaratmalarında aklın erebileceği, eremeyeceği hikmetlerin bulunduğunu, mülkün sahibi sıfatıyla istediğini yapacağını bilenler, hadlerini aşarak Ona itiraz etmezler. Esasen dinî konularda akla gelebilecek böyle soruların cevapları yine temel İslâm kaynaklarında bulunmakta ve âlimler tarafından izah edilmektedir.

Âşık Veysel'in şiirlerinde andığı ve kıssasına işaret ettiği peygamberlerden biri de Hz. Süleyman'dır. Bilindiği gibi Hz. Dâvud'un oğlu olan Hz. Süleyman, İsrailoğullarına gönderilen peygamberlerden biridir. Onun adı Kur'an'da anılmakta ve çeşitli surelerde kıssası anlatılmaktadır. Veysel, dünyada isteklerin bitmediğini, bunların aslında zahmet olduğunu belirttiği ve ölümü hatırlattığı bir şiirinde, dillere destan saltanatın sahibi Hz. Süleyman'ın mührünü kime bıraktığını sorarak her beşerî hükümlerinin bir sonunun bulunduğunu belirtir:

"Nuşveran-ı Âdil nerede tahtı
Süleyman mührünü kime bıraktı
Resulü Ekrem'in kanunu haktı²⁰⁵
Her ömrün sonunda bir feryat gördüm" (s. 243).

İslâm tesiri altında gelişen Klâsik Türk Edebiyatında Hz. Süleyman'ın yüzüğü, dünyaya, hatta bütün yaratılmış varlıklara hükümlerinin bir işareti olarak anılmış; "Mühür kimdeyse Süleyman odur" sözü de dilimizde atasözü hâlini almıştır. Veysel'in bir ağıdında yer alan "Süleyman olmuştu mülke" (Şatıroğlu 1970: 173) mısraındaki "Süleyman" da -tahminimize göre- Hz. Süleyman'dır. Âşık, Kul Ahmet'le karşılaşmasında ona "Ezer miydin devi fili/ Sultan Süleyman olsaydın" (s. 347) diyerek Hz. Süleyman'ın hâkimiyetinin hayvanları da kapladığına işaret etmiştir.

Şatıroğlu'nun şiirlerinde andığı din büyüklerinden biri de Hz. Lokman'dır. Bilindiği gibi Lokman, Kur'an'ın 31. Suresi(12 ve 13. ayeti)nde adı geçen, peygamber olup olmadığı konusunda ihtilâf bulunan, hikmet sahibi bir kişidir. Diğer bazı meşihatleri yanında hekim olarak da tanınmıştır. Veysel'in de birkaç şiirinde onu meşhur bir hekim

²⁰⁵ Dörtlükteki kafiyeli kelimeler olan "tahtı, bıraktı, haktı" kelimeleri Sivrialan köyü ağzında "tahtı, birahdı, hahtı" şeklinde söylenmektedir.

hüviyetiyle hatırladığı görülür:

“Lokman çare bulmaz yoktur Eflatun
Yârdan ayrılması ölümden çetin” (s. 185).

Veysel, 1969'daki Anadolu turnesinde Maraş-Pazarcıklı Âşık Kul Ahmet'le karşılaşmasında ona şu soruyu da sorar:

“Boşa kanlar döker miydin
Beye⁴ boyun büker miydin
Böyle derdi çeker miydin
Cihana lokman olsaydın?” (s. 347).

Bu istifhamlarla Veysel, dünyada Lokman Hekim gibi olan kişinin boşa kanlar dökmeyeceğini, idarecilik mevkiindeki insanlar karşısında acındırıcı davranışlarda bulunmayacağını ve böyle derdi çekmeyeceğini ima etmektedir.

Vehbi Cem Aşkun'un (1909-1979) anlattığına göre, Âşık Veysel, 1941'de Anadolu gezisi esnasında Tarsus'a da uğramış; orada çalıp çağırdıktan sonra Halkevi kendisine bir miktar para vermiş. Akşam otele gelen Şatıroğlu, ertesi gün sabahleyin bu parayı bankaya yatırmak niyetiyle cüzdanını açınca, onun yerinde olmadığını anlamıştır. (Aşkun 1973: 8). Bir hırsız, kapı kilitli olmasına rağmen garip âşığın odasına girerek cüzdanından parasını aşırmıştır. Veysel, başına gelen bu üzüntü verici hadiseyi hikâye etmek üzere söylediği şiirin üçüncü kıtasında, hırsızın sırta kadem basmasını şöyle anlatır:

“İsa değil göğe çıksın sır olsun
Alanların iki gözü kör olsun
Tarsus'ta bu destan hatıra kalsın⁵
Kapı kitli cüzdan cepte para yok” (s. 207).

Parasını çalan şahsa beddua eden Veysel, naklettığımız dörtlüğün ilk mısraında “İsa değil göğe çıksın sır olsun” diyerek o hırsızın ortadan kayboluşu karşısında duyduğu şaşkınlığı dile getirmektedir. Kur'an'da Yahudilerin Meryem oğlu İsa'yı öldürdükleri yönündeki iddialarına cevap olarak onu öldürmedikleri, Allah'ın kendi nezdine kaldırdığı bildirilir (Nisâ 4/157-158). Dinlediği eser veya kişilerden bu hadiseyi öğrenmiş olduğu anlaşılan Veysel, söz konusu şiirinde anmaktadır.

Daha önce başka bir münasebetle temas ettiğimiz gibi, Âşık Veysel'in “Bu âlemi gören sensin” mısraıyla başlayan ve bazı Alevi, Bektaşî şairlerin şathiyelerine benzer şiirinde, Allah'a bazı sorular yönelttiği, dinî konulara dair mahiyetini anlayamadığı meseleleri dile getirdiği görülmektedir. Şair, hece ölçüsünün 8'li kalıbıyla ve dörtlükler şeklinde yazdığı bu şiirinin bir kıtasında, kilisede despot keşişlerin “İsa Allah'ın oğlu” dediğini aktarmakta; Allah'a hitaben “Meryem Ana neyin imiş” diye sorarak “Bu işin var bir de senin” demektedir:

4 Bu kelime, *Güzel Anadolium Halk Ozanı Aşık Kul Ahmet ile Aşık Veysel* adını taşıyan ve 1980'de Ankara- Ulusoğlu Matbaası'nda basılan eserde “Beye” şeklindedir. Bundan dolayı onu tercih ettik.

5 Bu mısra, Aşkun'un anılan yazısında “Tarsus Halkevinde hatıra kalsın” şeklindedir. (Aşkun 1973: 8).

“Kilisede despot keşiş
İs’Allah’ın oğlu demiş
Meryem Ana neyin imiş
Bu işin var bir de senin” (s. 255).

Görme engelli ve ilim tahsil etmemiş olan âşığın bu gibi soruları, kanaatimizce, İslami konulardaki bilgisizliğinden ileri gelmektedir. Kur’an’da, Hz. İsa’nın Allah’ın değil, Hz. Meryem’in oğlu olduğu, babasız yaratıldığı, bu yönden Allah katında Hz. Âdem gibi bulunduğu anlatılmakta; “Mesih Allah’ın oğludur” diyen Hıristiyanların iddiaları reddedilmektedir (Âl-i İmrân 3/ 59; Nisâ 4/ 171; Mâ’ide 5/ 116; Tevbe 9/ 30). Semavi din(ler)e inanmayan kimseler, bir insanın babasız doğmasının mümkün olmadığını ileri sürerek Hz. İsa’nın dünyaya gelişi konusunda İslâm kaynaklarında verilen bilgileri şüphe, alay ve inkâr gibi davranışlarla karşılayabilirler. Fakat Allah’ın her şeye gücünün yettiğine, hor bir sudan paha biçilmez organ ve duylara sahip insanı yarattığına inanan Müslümanlar, Hz. Âdem’i annesiz, babasız yarattığı gibi Hz. İsa’yı da babasız yaratabileceğine inanırlar.

Âşık Veysel, şiirlerinde Hz. Muhammed’i (s.a.v.) “Peygamber” ve “Resulü Ekrem” isimleriyle anar. O, mensubu olduğu milletin fertleri arasındaki aynı dinî inançlara bağlılık, vatan sevgisi, yaratılıştaki birbirine benzerlik gibi ortak değerleri belirttiği şiirine, “Allah birdir Peygamber hak” (s. 175) mısraıyla başlamış; böylece Allah’ın birliğini, Hz. Muhammed’in gerçek resul olduğunu dile getirmiştir. Veysel, dünya hayatının zahmetlerini ve geçiciliğini anlattığı bilgece bir manzumesinde, adaletiyle meşhur Sâsânî hükümdarı Nuşirevan’ın (saltanatı 531-579) tahtının şimdi nerede bulunduğunu, hem sultan hem peygamber olan Hz. Süleyman’ın mührünü kime bıraktığını sorduktan sonra “Resulü Ekrem’in kanunu haktı” diyerek Hz. Muhammed’i “Resulü Ekrem” (Allah’ın en büyük elçisi) sıfatıyla vasıflandırır ve onun İlâhî vahye dayalı dininin esaslarını tasdik eder:

“Nuşrevan-ı Âdil nerede tahtı
Süleyman mührünü kime bıraktı
Resulü Ekrem’in kanunu haktı
Her ömrün sonunda bir feryat gördüm” (s. 243).

Âşık Veysel’in Hacı Bektaş Velî’yi (ö. 669?/ 1271?) övdüğü bir şiirinde, “Nesl-i peygambersin cihanın nuru” (s. 307) diyerek Hz. Peygamber soyundan saydığı anlaşılmaktadır. 15. asrın sonları ve 16. asrın başlarında yazıldığı anlaşılan *Hacı Bektaş Vilâyetnâmesi* gibi menkıbevi kaynaklardaki şecereye göre Hacı Bektaş, seyyid, yani Hz. Peygamber’in neslinden gelen bir kişidir (Duran ve dğr. 2010: 49-53). Veysel’in Peygamber soyundan gelmeye değer verdiğini gösteren bu mısra, aynı zamanda Hz. Muhammed’e (s.a.v.) bağlılığının bir işaretidir.

d) Ahiret İnancı:

Âşık Veysel’in şiirlerinde dünyanın sonu (âhir zaman), kıyamet, cennet, huri, cehennem gibi İslami inanç unsurlarına da rastlanmaktadır. Şimdi dünyanın sonu ve ahiret hayatına ait bu isimlerin ünlü ozanın eserlerinde nasıl geçtiği konusunda bazı örnekler verelim. Şatıroğlu, “Asırlar elinde bir tespih gibi” mısraıyla başlayan şiirinde (s. 224), kâinata yüzyıllardır durmaksızın dönen çarktan bahseder. Feleğin çarkı, sayısı belirsiz günleri bir defterin sayfaları gibi devirmektedir. Onun ne ucu, ne de ortası bellidir. Dünya harmanını elindeki yabasıyla savurmaktadır. Bu faaliyet, hesapsız asırlar, sayısız yıllar boyu devam etmektedir. Söz konusu kurulu düzen üzerinde hayretle

düşünen Âşık Veysel, “Kıyamet var imiş gelecek derler” mısraıyla bu âlemin sonunun olduğu ve onun bir gün geleceğine dair haberleri işittiğini de belirtir.

Şatıroğlu, “Galiba dünyanın sonuna kaldık” mısraıyla başlayan şiirinde (s. 211) ise çevresinde meydana gelişini öğrendiği birtakım menfi iş ve gidişlerden şikâyet etmektedir: Ona göre, gelin belli değil, kız belli değil, başka bir ifadeyle çevresindeki bayanların evli mi bekâr mı olduğu belirsizdir. İnsanlar nasihat duymamakta ve öğüt almamaktadır. Dünyanın tadı, insanının edebi, hayâsı, günahın, sevabın adı kalmamış; hakikate giden iz belirsiz olmuştur. Ona hayret veren değişikliklerden biri de geçmiş zamanlarda ulaşımın at ve deve gibi hayvanlarla aylarca sürmesine karşılık, şimdi uçak gibi istenen yere hızlıca erişmeyi sağlayan vasıtaların yapılmış olmasıdır. Âşığa göre dünyanın sonunun geldiğinin alâmetlerinden bazıları da hasta gönlün tedavisinin zorlaşması, gizli sırrın kalmayıp ortaya çıkması, renklerin çoğalıp boyanın bozulması, kumaşın ve bezin belirsiz hâle gelmesidir. Hz. Peygamber, hadislerinde kıyametin bazı alâmetlerini bildirmiş; ilmin ortadan kalkıp cehaletin yerleşmesi, hayâsızlığın çoğalması, yeryüzünde Allah’a ve Onun birliğine inanan kimsenin kalmaması, mescitler süslenmekle beraber ibadete ehemmiyet verilmemesi gibi hâlleri, bu değişiklikler arasında saymıştır (Yavuz 2002: 522-525). Denebilir ki, Veysel’e büyük bir ihtimalle dünyanın sonuna kaldığını düşündüren işaretler, onun kıyamet alâmetleri hakkındaki duyularına dayanmaktadır. Âşık’ın bu şiiri, içinde yaşadığı sosyal çevrede meydana gelişini öğrendiği bazı değişimleri endişe ve tedirginlikle karşıladığını göstermektedir.

Veysel, hece ölçüsünün 8’li kalıbıyla ve şathiye türünde söylediği şiirinde, zihnini meşgul eden bazı dinî konularla alâkalı olarak Allah’a birtakım sorular yöneltir. Buradaki suallerden biri de “Sırat köprün nerde senin” mısraında dile getirdiği üzere, cehennem üstünde kurulan ve herkesin geçeceği köprünün nerede olduğudur (s. 256). Sadece akli ve duyuları bilgi edinme vasıtaları kabul edenler, Allah’ın varlığı, benzerinin olmayışı, doğurmadığı ve doğrulmadığı, gözlere görünmeyiş, sırat köprüsü gibi konularda sorular sorabilir, şüphe veya inkârlarını dile getirebilirler. Fakat Allah, ahiret, cennet, cehennem gibi gaybi varlıklara inananlar için bu gibi soruların cevapları, İslam kaynaklarında mevcuttur. “İnanma” fiilinin, duyularla kavranan şeylerle değil, görülmeyen, bilinmeyen, fakat bazı delil ve alâmetlere dayanılarak varlığına hükmedilenlerle ilgili olduğu da malumdur. Sırat köprüsü gibi ahirete ait varlıklar, insanın sınırlı akli, duyuları ve bilgisiyle kavrayabileceği şeyler değil, vahiy yoluyla öğrenilen, bununla birlikte akla da aykırı olmayan nesnelere dir.

Şatıroğlu’na göre, “işte hile, sözde yalan olmasa”, günah, musibet ortadan kalkar; hak ve hakikat ortaya çıkar; cennet herkes için açık olurdu. Yine “işte hile, sözde yalan olmasa”, kullara cehennemde ceza verilmezdi:

Ortadan kalkardı günah musibet
Aşikâr olurdu hak ve hakikat
Herkes için açık olurdu cennet
İşte hile sözde yalan olmasa
Tamuda¹⁰⁸ olmazdı kullara ceza” (s. 143).

¹⁰⁸ tamu: Cehennem.

Böylece şair, hile ve yalanın günah olduğunu, musibet doğurduğunu, gerçeği gizlediğini ifade etmekte; insanların anılan davranışlardan dolayı ahiretteki mükâfattan mahrum kalıp cezalandırıldığını anlatmaktadır. Bu gibi dinî, ahlaki tavsiyelerin dayanakları arasında şu mealdeki hadisi hatırla(t)mak yerinde olacaktır: “Size doğruluğu öğütlerim. Çünkü doğruluk iyiliğe, iyilik de cennete götürür. Doğruluğu şiar edinen kimse Allah katında siddik diye yazılır. Yalan söylemekten sizi menederim. Çünkü yalan söylemek günaha, günah da cehenneme götürür. Kişi yalan söyleye söyleye nihayet Allah katında kezzab diye yazılır.” (*Buhârî*, “Edeb”, 69; *Müslim*, “Birr”, 103-105).

Âşık Veysel, dünyadaki menfi değişikliklerden bahsettiği bir şiirinde, kimisinin söz verip sözünde durmadığını, gerçeği duyurmadığını ve işlediği suçun farkına varmadığını belirterek “Ne yüzle varacağız ahirete” diye sorar. (Şatıroğlu 1970: 74). Ünlü ozan, Anadolu’nun işgaline karşı 1919’da başlayan Millî Mücadele’den bahsettiği şiirinin sonunda, vatanın her yönden güzelleştirilmesi konusundaki temennisini, “Yurdumuzu benzetelim Cennet'e” (s. 169) mısraıyla dile getirir. Âşık, İstanbul’a duyduğu sevgiyi anlatmak için söylediği bir şiirinde, onun güzelliklerini, “Bu dünyada cennet olmuş kullara” sözüyle ifade eder (s. 212). Dağların yılın dört mevsimindeki manzarasını, bilhassa bahar aylarındaki güzelliklerini hayranlıkla anlatırken, “Hangisine baksan cennet görünür” (s. 265) diyerek onları cennete benzetir. Şair, Erzurum’un tabii güzelliklerini tasvir ettiği bir şiirinde, bu şehrimizin suyunun hoşluğunu, “Erzurum’dan akar cennet pınarı” diye belirtir (s. 174). Veysel, çocuklara okumayı ve okula gidip bilgi edinmeyi, bir iş ve sanat öğrenmeyi telkin ettiği manzumesinde, bu kuruluşun cennet meyvesi gibi olduğunu söyler:

“Oku benim cici yavrum
Okul cennet meyvesidir
Okuldadır türlü san'at
Medeniyet membasıdır” (s. 295).

Şatıroğlu, saç, göz, kaş gibi güzellik unsurlarını beğendiği bir dilberi hayranlıkla tasvir ederken onun benzerlerinin dünyada az, hatta bulunmaz, eşlerinin cennette olduğunu söyler:

“Her güzel de eda ile salınmaz
Huri misin melek misin bilinmez
Emsalin dünyada azdır bulunmaz
Firdevs-i âlâ'da eşlerin güzel” (s. 209).

Bu örnekte görüldüğü gibi Veysel, güzelliğini öğrendiği veya hissettiği kişileri huriye benzetir. Mesela, “Bir seher vaktinde gençlik çağımda” mısraıyla başlayan şiirinde, hayali kalbine gelen ve aklını başından alan bir güzeli anlatırken, “Melek miydi huri miydi peri mi” diye şaşkınlıkla onun mahiyetini sorar (s. 184). Şatıroğlu, vatandaşlarına gafletten uyanmayı, ilimleri tahsil etmeyi ve kalkınmayı telkin ettiği bir şiirinde, ileri gitmek, karınca ve arıya dikkat etmek, yani onların çalışkanlığından ibret almak gerektiğini belirtir. “Bu gidişle kavuşaman²⁶⁴ huriye” mısraıyla akıl, fikir, bilgi, ona uygun iyi davranışlar olmadığı takdirde huriye, başka bir ifadeyle istenen dünyevi ve uhrevi nimetlere erişmenin mümkün görünmediğini dile getirir (s. 308). Bilindiği gibi huri, Kur’an’da cennette müminlere verilecek nimetler arasında sayılmaktadır (Bakara 2/ 25, Duhân 44/ 55, Tur 52/20, Rahmân

²⁶⁴ kavuşaman: Kavuşamazsın.

55/ 72, Vâkıa 56/ 22). (Bu konuda tafsilatlı bilgi için bk. Topaloğlu 1998: 387-390).

Veysel, kendi şehri olan Sivas'ta çıkıp akan Kızılıрмаğa karşı acı acı söylenmekte; onu cehenneme sürme isteğini dile getirmektedir. Bir memleketteki ırmaklardan faydalanma yolları bilinmediği takdirde, bu nehirler canlılar, o arada insanlar için hayati bir nimetken zaman zaman boğulma ve ölüm gibi acı hadiselerle de sebep olabilmektedir. Kızılıрмаğın gelin ve kızları yediğini, genç, yaşlı onlarca kişinin burada boğulduğunu üzümlere anlatan Veysel, ona şöyle hitap etmektedir:

“Üzerine köprü kursam
Arzun yerine getirsem
Seni Cehennem'e sürsem
Kızılırmak seni seni” (s. 190).

Akıl, şuur, dolayısıyla mesuliyet sahibi olmayan, insanların sulama, ulaşım, balıkçılık, serinleme gibi yönlerden faydalanması gereken bir ırmağı cehenneme sürmekten bahsedilmesi, şüphesiz ki can kayıplarından duyulan acı sonucunda sarf edilmiş bir sözdür... Veysel bir hocaya hitaben söylediği şiirde, ileriye yürümeyi, geriye bakmamayı ve arının çalışmasından ibret almayı tavsiye eder. Ona göre “Cehennem yobazın yolu sayılır.” (s. 302).

e) Kader İnancı

Veysel, İslam esasları arasında yer alan kader imanını, yani Allah'ın olacak hadiseleri ve başa gelecek işleri ezeli ilmiyle bilip çeşitli hikmetlerden dolayı yazdığı inancını birçok şiirinde dile getirmiştir. Yedi yaşında çiçek hastalığı ve daha sonra bir kaza yüzünden görme duyusunu kaybedişi, Veysel'in ömrü boyunca hissettiği dert olmuş; kendisi, başına gelen bu musibeti kadere bağlayarak bazen açıkça, bazen üstü kapalı bir şekilde kara bahtından şikâyet etmiştir. Âşık, “Genç yaşımda felek vurdu başıma” mısraıyla başlayan şiirinde, henüz küçük yaşta bir çocukken iki gözünü kaybettiğini belirtir; Hicri 1310 (Miladi 1894) yılında doğduğunu, dünyaya kana kana bakmadan İlâhi takdir sonucu, çiçek hastalığı sebebiyle âmâ olduğunu anlatır:

“Üç yüz onda gelmiş idim cihana
Dünyaya bakmadan ben kana kana
Kader böyle imiş çiçek bahana²⁷⁷
Levh-i kalem kara yazmış yazımı” (s. 323).

Aynı şiirin başka bir kıtasında da başına gelen bu musibetten şikâyet ederek kaderle kozunu paylaşmadığını, yani onunla kendi arasındaki anlaşmazlığı zora başvurarak çözemediğini belirtir:

“Ele geniş dünya bana dar oldu
Tahammülsüz gönlüm bi-karar oldu
Günüm zindan gecelerim zâr oldu
Kader ile bölemedim kozumu” (s. 324).
“Neler yaptı bana kader
Uyansana kara bahtım
Yel değdikçe erir gider
Karşı dağda kara bahtım” (s. 225).

²⁷⁷ bahana: Bahane.

kıtasıyla başlayan şiirinde de bu tür duygularını tasvir eden Şatıroğlu, âmâlık gibi başına gelen çeşitli sıkıntı verici hâl ve hadiseler karşısında, zaman zaman “Tecellinin ters kalemi/ Bana dar etti âlemi” (s. 225) gibi sözler söyleyerek ilâhi takdire itiraz eder. Onun, “Çok yalvardım çok yakardım/ Uyanmadı kara bahtım” (s. 226) mısralarıyla başlayan şiirinde de buna benzer sızlanış ve söylenişler görmekteyiz. Sultan III. Ahmed’in “Lâle Devri” olarak da adlandırılan saltanat yıllarının, çeşitli gazel ve şarkılarında şen-şakrak görünen meşhur şairi Nedim’in (ö. 1143/ 1730), “Benim kaderim kaf ile değil kef ile yazılmıştır” dediği nakledilir. (Çalık 1993: 38). Bilindiği gibi “kader” kelimesi kefle yazıldığında “keder” olur. “Kader”, âdetâ aynı manada bir kelimeymiş gibi Veysel’e de hemen her zaman “keder”i hatırlatmakta ve şöyle sözler söyletmektedir:

“Kader kedere eş oldu
Ağladım gözüm yaş oldu
Uzun boylu savaş oldu
Uyanmadı kara bahtım” (s. 226).

Şatıroğlu, aynı şiirin devamında, anlayabildiği kadarıyla bu görünüşün esasına temas ederek ezelden mahkûm olduğunu belirtir:

“Tecellim bozuk temelden
Gitti gençlik çıktı elden
Aşka mahkûmuz ezelden
Uyanmadı kara bahtım” (s. 226).

Naklettiğimiz dörtlükte gaybi, ilâhi takdirin kendi üzerinde görünüşü hakkında menfi bir fikir dile getiren Veysel, ezelden mahkûm olduğunu söylemektedir. Bu münasebetle şunu belirtmek gerekir ki, İslam’daki kader inancı, ezelde Allah tarafından yazılan yazının insanlarca mecburen yerine getirildiği, işlerin meydana gelişinde kişinin hiçbir dahli ve iradesinin olmadığı manasını ifade etmez. İrade ve seçme hürriyeti verildiğinden dolayı insan fiillerinden mesuldür. Veysel, “Kırk yaşımdan sonra kalbime ilham/ Erişti Mevlâ’dan bir ihsan oldu” mısralarıyla başlayan şiirinin ikinci kıtasında bu gerçeğe şöyle temas eder:

“Varlık noktasını açık gösterdi
İrade-i cüz’ün eline verdi” (s. 318).

Veysel, asker olma ve gerektiğinde vatan müdafaası için savaşma arzusunu anlattığı bir şiirinde (s. 156), “Ne yazık ki bana olmadı kısmet” der. Bu mısradaki “kısmet” kelimesinin nasip, Allah tarafından takdir edilen şey manasına geldiği, dolayısıyla geçim ve yaşayışların ilâhi irade ve taksime dayalı olduğu inancını anlattığını söylemek mümkündür. Bilindiği gibi söz konusu durum, “Dünya hayatında onların geçimliklerini aralarında biz taksim ettik” (Zuhuf 43/ 32) mealindeki ayette ifade edilmiştir. Şatıroğlu, aynı manzumede, ezelde Allah tarafından takdir edilenlerin dışında bir işin meydana gelmeyeceğini, “Mukadder harici gelmez meydana” mısraıyla belirtir (s. 156).

Tanınmış âşık, başka bir şiirinde çeşit çeşit derdi olduğunu, bunlara bir türlü derman bulamadığını anlatırken, ilâhi takdire karşı beddua ettikten sonra kederi yüzünden böyle söylediğini, “onun” zamiriyle işaret ettiği Yüce Yaraticı’ya isyan ve itirazın fayda vermeyeceğini, emir sahibinin mülkünde istediği gibi tasarruf ettiğini de itiraf eder:

“Kalemi kırılınsı bunu yazanın
Böyle söyler derdi bitmez ozanın
Çağır bağır emir onun saz onun
Yazan kâtip böyle yazmış fermanı” (s. 172).

Âşık Veysel'in 1933 yılından ömrünün son senelerine kadar geçimini temin etmek için birçok Anadolu şehrine gittiği, buralarda saz çalıp şiir söylediği, köy enstitülerinde bağlama öğretmenliği yaptığı bilinmektedir (Bekki 2021: 33-87). Ünlü ozan, söz konusu ettiğimiz şiirinin sonunda, kısmetin kendisini diyar diyar gezdirdiğini, canından bezdiği hâlde kara bahtının uyanmadığını anlatır:

“Kısmet beni diyar diyar
Dolandırır bilmem ne var
VEYSEL oldu candan bizâr
Uyanmadı kara bahtım” (s. 226).

Şatıroğlu, 1942'de Hasanoğlu Köy Enstitüsü'nde saz öğretmenliği yaparken memleketine döneceği sırada yaz(dır)dığı şiirde, “Kalktı deli gönül kısmet ayrıldı/ Siz sağ olun biz selâmet gidelim” (s. 227) derken yine kısmetten, daha açık ifadeyle Allah'ın ezelde taksim ettiği geçimden bahseder. Âşık Veysel, engeller yüzünden kavuşamadığı nazlı yârinin hâlini düşünürken, ayrılığın kendi üzerinde ilâhi iradenin bir görünüşü, gurbetinse kaderi olduğuna hükmeder:

“Bir kuş olsam uçar yâre giderim
Ne çare kanadım yoktur n'iderim
Ayrılık tecellim gurbet kaderim
Çeke çeke bu dert beni kocadır” (s. 293).

Bu kıtadaki “tecelli” ve “kader” kelimeleri, şairin hayatında başına gelen ayrılık ve gurbet gibi keder verici işleri kendi güç ve iradesinin üstündeki büyük bir kudrete, ilâhi takdire bağladığını göstermektedir. Veysel, Mart 1950 tarih ve 39 sayılı *Ülkü* dergisinde yayınlanan şiirinde eşinden, dostundan ayrılmak istemediğini, fakat nasibin kendisini ilden ile attığını şöyle belirtir:

“Âşığın arzusu maşuka varmak
Akar gözyaşlarım tıpkı bir ırmak
İstemezdim yârim senden ayrılmak
Nasip ilden ile attı ne fayda” (s. 351).

İnsanın huzur ve mutluluğunun, beden sağlığı, güzel ahlâklı bir eş gibi bazı şartlara bağlı olduğunu ileri sürmek, herhâlde yanlış olmayacaktır. Âşık Veysel, ölümünden birkaç sene önce, 77 yaşında söylediği bir şiirinde, gamla yoğrulmuş gibi dertli beden ve “deli” dediği karısıyla geçen ömrünü düşünerek feleğin yüzüne hiç gülmediğini, kaderin kendisini kaptan kaba koyduğunu anlatır:

“Zaman bir saniye yıl yetmiş yedi
Kahpe felek hiç yüzüme gülmedi
Geldin bu dünyaya gülmezsın dedi
Beni kaptan kaba koydu bu kader” (s. 276).

1964 yılında tedavi için Londra'ya giden Prof. Dr. Kemal Fikret Arık (1913-1965), oradan Âşık Veysel'e bir mektup

gönderir. 9 Ocak 1966 tarihli *Milliyet* gazetesinde yayınlanmış olan bu mektuptan hem Arık'ın şahsiyetini, hem de onun Veysel'i nasıl değerlendirdiğini göstermek için bazı parçaları nakletmek istiyoruz:

“(…) Benim sevgili Veyselim. Ne yapalım kara talih kara yel gibi esti, bir yıl önce beni bu diyarlara attı. Derdimize bir çare bulunur diye bıçak altına, ışık altına yata yata aranır dururuz, verse de vermese de Tanrıya daima hamederiz. (...) Hele senin deyişlerin Âşık Veysel. Anadolu toprağının kokusunu getirir ruhuma. (...) Şu kadarını söyleyim Âşık. Şu okulsuz, bakımsız memlekette senin deyişlerin öğretir halka en doğruyu, hem hakkı, en güzeli. Köylü, şehirli öğrenir senin deyişlerinden haramı- helâlî. Doğruyu eğriyi, yararı yararsızı. Yediyüz yıl önce yaşayan ulu Yunus Emre gibi halkın içinden ve halkın içinde onlara ışık tutarsın. Hem de iyilik, medeniyet ve ilerilik ışığı olarak sen aziz âşığı. (...) Veyselciğim. Yurdun kara toprakları daha çok Veyseller yetiştirdin. Kara talihler, ak karanlıklar ışık olsun. Bizden bir fidan, bir yeşillik, bir bağ kalsın, hayırlı iş kalsın. İşte Tanrı emri bu değil mi?” Adı ve tarihi anılan gazetede Arık'ın mektubuna “Âşık Veysel'in manzum cevabı” da yer almaktadır. Şatiroğlu, dostunun hastalığından ötürü bağrının yaralandığını, derdine dert katıldığını anlatarak bu can bu bedene girdiği zamandan beri başımıza çeşitli kaderi aldığımızı ve çaresiz çektiğimizi belirtir:

“Bu can bu cesede girelden beri
Aldık başımıza türlü kaderi
Çaresiz çekeriz ileri geri
Vakit gelir tamam olur sıralar” (Kalkanoğlu 1966: 4).

Hız. Peygamber'in hadisinde, insanın ana karnında “mudga” (bir çiğnem et) hâline gelişinden sonra ona bir meleğin gönderilip rızkı, eceli, ameli, saidliği veya şakiliği konusunda dört kelimeyi yazmakla emrolunduğu bildirilir (*Buhârî*, “Hayz”, “17; Müslim”, “Kader”, 1). Okuma-yazma bilmeyen, bundan dolayı İslami konulardaki bilgisi de işitme ve dinlemeye dayalı bulunan Veysel'in o hadisten haberdar olmadığı ileri sürülebilir. Bu manadaki hadisleri duymamış olsa da ozanın sözleri -bizce- onlara uygun görünmektedir.

Gürünlü Hamit Budak, 1969'da Sivas'ta hastanede yatan Âşık Veysel'i ziyarete gider. Bu sırada aralarında bir “karşılaşma” olur. Budak'ın

“Fanilik böyledir gelenler gider
Hayat çağlayandır yerin terk eder
İnsanın yazgısı gam ile keder
Azıcık yanında durmaya geldim” (s. 341)

kıtasına Veysel şu cevabı verir:

“O bazen ağlatır bazen güldürür
Sağlık sıhhat verir sonra öldürür
Gün gelir ki doğmamışa döndürür
Her şey emanettir düz gelir geçer” (s. 341).

Veysel'in bu kıtada “O” zamiriyle Allah'ı veya Budak'ın kıtasındaki “insanın yazgısı”nı ima ettiğini söylemek mümkündür. Âşık, kaderin veya onu takdir eden Allah'ın insanı bazen ağlatıp bazen güldürdüğünü, sağlıklı yaşatıp sonra öldürdüğünü, böylece doğmamışa döndürdüğünü belirtiyor. Söz konusu dörtlüğün ilk mısraı, “Güldüren de Odur, ağlatan da” (Necm 53/43), ikinci mısraı ise “...ölümü ve hayatı yaratan odur.” (Mülk 67/ 2) mealindeki ayete

uygun görünmektedir. Semud kavminden bahseden bir ayette bildirildiği üzere, insanlar ölümlerinden sonra hiç yaşamamışa dönmektedir: “Sanki orada hiç yaşamamışlardı. (...)” (Hud 11/ 68). Veysel'in andığımız mısralarda bu ayetleri hatırlattığını iddia etmiyor; bilhassa “Her şey emanettir...” ibaresine temas etmek istiyoruz. Şatıroğlu, burada vücut, hayat, sağlık gibi nimetlerin, her şeyin birer emanet, yani geçici bir müddet faydalanması için insana verildiğine dikkat çekmekte; asıl mülk sahibinin Allah olduğuna işaret etmektedir.

Âşık Veysel, küçük çocukları okula gitmeye özendirmek amacıyla söylediği talimî (didaktik) bir şiirinde, doğru yolu bulmanın da okumayla, çalışmayla mümkün olduğunu, “Oku, çalış bul hidayet” (s. 296) mısrayla dile getirir.

Şatıroğlu, dünyaya hitap ederek onun içinin kötülükler ve çirkin huylarla dolu bulunduğunu, nice zenginlerin çarkını çevirdiğini, birçok kahramanı tepip devirdiğini, fakirleri kasıp kavurduğunu belirterek herkes için çeşitli kader olduğunu anlatır. (“Herkes bir türlü kadersin dünya”. s. 145). Binlerce yıldır sayısız insanın gelip burada bir müddet yaşadktan sonra öldüğü düşünülürse, dünyanın uzun ömürlü olduğu, onda misafir gibi bulunan kişilerin kısa bir müddet durduğu daha iyi anlaşılır. Kaderden söz açtığında ünlü ozanın aklına yedi yaşında görme duyusunu kaybedişi de gelir; kendisi bundan acı acı şikâyet eder. “Talih, çile, kader”in söz birliği etmiş gibi, nereye gitse peşinde gezdiğini söyleyen Veysel, “Hiç razı değilim ben bu kaderden” diyerek başına gelenlerden memnun olmadığını dile getirir (s. 148).

Âşık Veysel, 1969'da Âşık Kul Ahmet'le Anadolu turnesinde iken şiir söylemişlerdir. Bunlardan birinde Veysel, Kul Ahmed'e şu manzum soruları yöneltir:

“VEYSEL der ki sultanını kim bilir
Âşık ilhamını kimlerden alır
Nedendir bir devlet hep geri kalır
Kaderde mi yazıda mı onda mı” (s. 343).
Bu suallere Kul Ahmet şu cevapları verir:
“KUL AHMED'im kuldur sultanın bilir
Âşık ilhamını insandan alır
Çalışmayan millet hep geri kalır
Sende de var bende de var onda var” (s. 344).

Görüldüğü gibi Veysel'in devletin neden hep geri kaldığı, bunun sebebinin kaderde mi onda mı olduğu sorusuna Kul Ahmet, çalışmayan milletin daima geri kalacağı, şu istenmeyen durumdan derece derece her ferdin ihmal ve tembelliğinin rolü bulunduğu cevabını verir. Veysel, çarıkla mesi konuşturup tartıştığı şiirinde, ilkinin diğerinin itibarlı yerine bakıp imrenme ve yerinmesini, ötekinin ona verdiği cevapları anlatır. Çarık, mese hitaben “Sen de deri ben de deri/ Görüyon mu kör kaderi” diyerek kendi bahtından şikâyet eder (s. 130).

Kader başlığı altında temas edilmesi gereken bir konu da eceldir. Canlılara, İnsanlara hayatı veren Yüce Yaratıcı, onların her biri için bir ecel, ölüm zamanı takdir etmiştir (Nahl 16/61; Münâfikun 63/11). Veysel, “Neler yaptı bana kader” mısrayla başlayan şiirinin sonunda ecelin geleceğini, ölümün gerçek ve ondan gizlenmenin imkânsız olduğunu şöyle anlatır:

“VEYSEL söyler derdi çoktur
Ecel gelir ölüm haktır
Saklanmaya imkân yoktur
Ora bahtım bura bahtım” (s. 225).

Ayet, Hadis ve İslam Büyüklerinin Sözlerini Andıran Mısraları

Âşık Veysel’in çeşitli şiirlerinde Kur’an ayetleriyle Hz. Peygamber’in hadislerini hatırlatıcı mısralara rastlanmaktadır. Onun bazı bilgili kişilerle sohbetleri sırasında veya okuttuğu eserleri dinlerken birtakım Kur’an ayetlerini ve hadisleri duymuş, öğrenmiş olması mümkün görünmektedir. Şimdi Şatiroğlu’nun manzumelerinde rastladığımız ve manaca ayetlere, hadislere uygun bulduğumuz mısraları konusunda örnekler verelim:

a) Ayetlere Telmih Sayılabilecek Bazı Mısraları:

1- Âşık Veysel, her dörtlüğü sonunda “Uyan bu gafletten uyuma yurttaş” mısraını tekrar ettiği şiirinde, 1960’lı yılların sonunda göklere füze fırlatma, aya gidiş, hidrojeni, atomu anlama yolundaki bazı ilmî çalışmalardan bahsederken dünyanın başlangıçta su olduğunun söylendiğini de belirtir: “Diyorlar ki dünya evvel su imiş/ Oku anla dünya nedir ne imiş” (s. 309). Her ne kadar şairin bu konuya dair nakledeceğimiz ayetten haberdar olduğu ve onu hatırlattığına dair bir işaret yoksa da bir sonraki kıtasındaki “Allah’ın varlığı mevcut insanda/ İlim akıl fikir sermaye sende” (s. 309) mısralarını da göz önünde tutarak anmak mümkündür. Kur’ân’ın Enbiyâ Suresinin 30. ayetinde gökler ve yer bitişikken Allah’ın onları ayırdığı ve her canlıyı sudan yarattığı bildirilmektedir: “İnkâr edenler, gök ve yer bitişik iken onları ayırdığımızı ve her canlıyı sudan yarattığımızı görmezler mi? Hâlâ inanmayacaklar mı?”

2- Veysel, her kıtasının sonunda “Ne sen var ne ben var bir tane Gaffar” mısraını tekrar ettiği şiirinde, dört köşeyi aradığını, her yerde ve herkeste Yüce Allah’ın varlığını, kudretinin izlerini bulduğunu anlatır. Bu şiirde geçen “Her nesnede mevcut her cesette can” mısraı (s. 260), Allah’ın ana karnındaki insana can verdiğini bildiren (Secde 32/7-9) ayet ve hadislere uygundur.

3- Âşık Veysel “Kırk yaşımdan sonra kalbime ilham/ Erişti Mevlâ’dan bir ihsan oldu” mısralarıyla başlayan şiirinde, Hakk’ın bilenlere her an, her yerde hazır olduğunu anlatır (s. 318). Şatiroğlu’nun bu eserinde yer alan “Nerde baksan orda hazır bulunur” mısraı ile Allah sevgisini anlattığı başka bir şiirindeki “Her neye bakarsam sen varsın orda” (s. 132) sözü, şu mealdeki ayete uygun görünmektedir: “(...) Nereye dönerseniz Allah’ın yüzü oradadır. (...)” (Bakara 2/115).

4- Veysel “Gezerken aklımın evine vardım” mısraıyla başlayan şiirinde (s. 182) bir şehre benzettiği insan vücudunu tasvir ederken bu canlı varlıktaki akıl, fikir, muvazene, gayret, tamah, kanaat, sehavet (cömertlik), hırs vb. meziyet, huy ve duyguların birbiriyle münasebetlerini anlatır. Söz konusu manzumenin beşinci kıtasındaki “Gerçek geldi yalan kaçtı sıkıldı” mısraı, “De ki: Hak geldi, batıl yok oldu. Şüphesiz batıl yok olmaya mahkûmdur.” mealindeki ayete (İsrâ 17/81) uygun görünmektedir.

5- Kur'an'da Allah'ın rahmetinden ümit kesilmemesi gerektiği, ondan ancak kâfirlerin umut kestiği bildirilir. (Yûsuf 12/87, ayrıca Zümer 39/53). Dünyanın çok tatlı olduğunu, bu âlemden vazgeçilemediğini, insan seksen, doksan, hatta yüz yaşına erse yine onda umudun yaşadığını belirten Veysel, "Ümit Allah'tan kesilmez" (s. 271) diyerek söz konusu İlahi emre uygun bir söz söylemiştir.

6- Veysel, her kıtasının sonunda "Benim sadık yârim kara topraktır" mısrasını tekrar ettiği meşhur şiirinde Allah'ın kula, kulun da Allah'a yakın olduğunu şöyle dile getirir: "Allah kula yakın kul da Allaha" (Şatiroğlu 1970: 130). Bu mısra, Allah'ın kula yakınlığını haber veren Kur'an ayetlerine (Bakara 2/186, Kaf 50/16) uygundur. Şatiroğlu'nun bazı şiirleri hem beşerî hem de İlahî aşk hâlleri ve duygularının ifadesi olarak okunmaya elverişli görünmektedir. Âşık, böyle şiirlerinden birinde sevgilisine hitab ederken onun kendisine şahsından daha yakın olduğunu şöyle belirtir:

"Ben bir ceset sen bir cansın
Hem dinimsin hem imansın
Bana benden yakın sensin
Dost yolunda ölemedim" (s. 220).

Veysel'in buradaki "Hem dinimsin hem imansın" mısraını da göz önünde tutarak tahminen diyebiliriz ki, "Bana benden yakın sensin" sözüyle kast ettiği sevgili, Allah'tır. Şairin, "Sen bir aşkınsın ben bir mecnun/ Sen olmasan ben olmazdım" (s. 223) mısralarıyla başlayan şiirinde de "Sensin bana benden yakın" diyerek yakınlığını belirttiği sevgili de -fikrimizce- Leylâ cinsinden bir maşuk değil, Mevlâ'dır.

7- Kur'an'ın Yûsuf Suresinin 53. ayetinde nefsin aşırı derecede kötülüğü emredici olduğu belirtilir. İslâm ve tasavvuf kitaplarındaki "nefs-i emmâre" tamlaması bu ayete dayanır. Veysel de müteaddit şiirinde nefsin çirkin işe çok meyilli olduğunu söyleyerek söz konusu gerçeğe temas eder: "Çirkin işe meyyal olmazdı nefis/ (...) İşte hile sözde yalan olmasa" (s. 143).

"Bunların hepsi mevcut VEYSEL'de
Yoktur diyeceğim emmare elde" (s. 183).

8- Veysel, tedavi için Londra'ya giden Prof. Dr. Kemal Fikret Arık'ın (1913-1965) oradan kendisine gönderdiği mektuba karşılık olarak yolladığı şiirin ikinci kıtasında şunları söyler: "Yalan dünya nicelerin ağlattı/ Kim bilir ki son mekânım nereler" (s. 262). Lokman Suresi'nin sonuncu ayetinde bazı gaybi hadiseler sayılır; "(...) Yine hiç kimse nerede öleceğini bilemez (...)" ibaresiyle hiç kimsenin öleceği yeri bilemeyeceği belirtilir. "Son yerimin nereler olduğunu kim bilir ki?" diyen Veysel'in bu sorusu, söz konusu ayete uygun görünmektedir.

b) Hadisler veya İslâm Büyüklerinin Sözlerine Uygun Görünen Mısraları

1- Veysel'in birkaç mısrasında, "İlim bir noktadır; onu cahiller çoğalttı" manasına gelen ve bazı eserlerde Hz. Ali tarafından söylendiği rivayet edilen (Ceyhan 2006: 402-412) meşhur Arapça söze işaret ettiğini tahminen ileri sürmek mümkündür. Ünlü âşığın yaşadığı köy ve yörenin manevi kültüründe Hz. Ali'nin değerli bir yer tuttuğu bilinmektedir. Şatiroğlu, bir ağıdında dünyanın fâni olduğunu belirttikten sonra "Tanrının aslanı hani" (s. 163) diye sorarak "Allah'ın aslanı" vasıflandırmasıyla övülen Hz. Ali'nin de vefat edip buradan ayrıldığını belirtir. Âşığın, Hz.

Ali'ye ait vecizeyi hatırlattığı söylenebilecek mısralarından biri, meşhur Toprak şiirinde şu şekildedir: “Hakikat ararsan açık bir nokta/ Allah kula yakın kul da Allaha” (Şatiroğlu 1970: 130). Diğeri, “Kırk yaşımdan sonra kalbime ilham/ Erişti Mevlâ'dan bir ihsan oldu” sözüyle başlayan eserinin ikinci kıtasındadır: “Varlık noktasını açık gösterdi” (s. 318). Üçüncüsü ise vefatından sekiz ay sonra yayınlanan manzumesinin sonundadır: “Dostunan aradan kalkınca perde/ VEYSEL der hedefim doğru bir nokta” (s. 161).

2- Veysel'in yine Toprak şiirinin aynı kıtasındaki “Hakk'ın gizli hazinesi toprakta” mısraını (s. 290), kudsi hadis olarak nakledilen şu mealdeki rivayete uygun bulmak, sanırız yanlış olmayacaktır: “Ben gizli bir hazineydim; bilinmeyi istedim; yaratıkları bilinmek için yarattım.” İbn Teymiyye, anılan sözün Hz. Peygamber'in hadislerinden olmadığını, sahih veya zayıf bir dayanağının bilinmediğini belirtmiş; Zerkeşî, Hâfız İbn Hacer, Süyûtî gibi âlimler de bu konuda ona uymuşlardır. Fakat Aliyyü'l-Kârî, “Ben cinleri ve insanları ancak bana ibadet etsinler diye yarattım” (Zâriyât 51/56) mealindeki ayetten faydalanarak bahis mevzuu sözün manasının doğru olduğunu söylemiştir (Aclûnî 1418/1997: II/ 173).

3- Âşık Veysel, her kıtası sonunda “Ne sen var ne ben var bir tane Gaffar” mısraını tekrar ettiği şiirinin altıncı dörtlüğünde, Allah'ın cihana, mekâna sığmadığını şöyle belirtir:

“O cihana sığmaz ondadır cihan
O mekâna sığmaz ondadır mekân
O devrana sığmaz ondadır devran
Ne sen var ne ben var bir tane Gaffar” (s. 261).

Veysel'in her parçası sonunda “Sen olmasan ben olmazdım” mısraını tekrar ettiği ve İlahi aşk duygularını dile getirdiği söylenebilecek lirik şiirindeki “Kalbimde yaşarsın her an/ (...) Kalbimdeki aziz mihman” (s. 223) mısralarını da içindeki iman ve Allah sevgisi bakımından anmak yerinde olacaktır. Naklettiğimiz bu mısralar, kudsi hadis diye rivayet edilen ve “Ben yerime ve göğüme sığmam, ama mümin kulumun kalbine sığarım” manasına gelen söze uygun görünmektedir. Hadis âlimleri bu rivayetin aslının, başka bir ifadeyle Hz. Peygamber'e aidiyetinin sabit bulunmadığını söylemiş; İbn Teymiyye ise İsrâiliyâtta olduğunu ileri sürmüştür. (Aclûnî 1418/1997: II/ 255-256).

4- Âşık Veysel, yaşadığı çağdaki menfi değişimlerden şikâyet maksadıyla söylediği şiirin ilk kıt'asında, dünyanın ahir (son) zamanının kötü olacağına dair atalardan aktarılagelen rivayetlere işaret eder:

“Ne acayip bir zamana uğradık
Kanaat bereket biri kalmadı
Ahir şer demişler sözleri sadık
Ataların sözü geri kalmadı” (s. 165)

Bu dörtlüğün üçüncü mısraındaki “Ahir şer demişler sözleri sadık” mısraı, *Buhârî*'de yer alan şu mealdeki rivayete uygundur: “Zübeyr İbn Adiy (rahimehu'llah) anlatıyor: Hz. Enes İbn Mâlik'in (r.a.) yanına girdik. Haccâc'ın bize yaptıklarını şikâyet ettik. 'Sabredin' buyurdu. Zira öyle günlerle karşılaşacaksınız ki, her yeni gün, gidenden daha beter olacak. Bu hâl, Rabbinize kavuşuncaya kadar devam edecek. Ben bunu, Resulünüzden (s.a.v.) işittim.” (*Buhârî*, “Fiten”, 6; *Tirmizî*, “Fiten”, 35/2206).

5- Veysel, “Zaman bir saniye yıl yetmiş yedi/ Kahpe felek hiç yüzüme gülmedi” (s. 276) mısralarıyla başlayan ve

ölümünden iki sene önce söylediği anlaşılan şiirinin altıncı kıtasında, ölene kadar okumayı tavsiye eder: “Vasiyetim size budur ölmeden/ Oku çalış öğren ölene kadar”. Naklettiğimiz ikinci mısra, Kâtib Çelebi'nin (1017-1067/1609-1657) *Keşfü'z-zunûn...*'u (Kâtib Çelebi 1941: 50) gibi bazı eserlerde hadis diye nakledilen fakat hadis âlimlerinin “mevzu” (uydurma) olduğunu bildirdiği (Koçyiğit 1983: I/ 19; Abdülfettâh Ebû Gudde ts.: 29) “Beşikten mezara kadar ilim öğrenin!” sözüne uygun görünmektedir.

6- Veysel, her kıtasının sonunda “Uyan bu gafletten uyuma yurттаş” mısraını tekrarladığı şiirinin ikinci dördünlüğünde, “Bırak sar'öküzü263 varsın yayılsın/ Set çekme gözlere herkes ayılsın” (s. 308) diyerek dünyanın öküz üzerinde bulunduğu konusunda bazı İslâmî eserlerde yer alan rivayeti, biraz mizahi bir tarzda anmaktadır. Çeşitli âlimlere ait kitaplarda hadis denilerek nakledilen bu sözü, İbn Kayyim el-Cevziyye'nin (691-751/ 1292-1350) el-*Menârü'l-münîf*'te mevzu (İbn Kayyim 1970: 78), İbn Kesîr'in (ö. 774/ 1373) el-*Bidâye ve'n-Nihâye*'de İsrâiliyattan ve garip (İbn Kesîr 1988: I/ 18-19), Nâsîrüddin el-Elbânî'nin (1914-1999) (Elbânî 1988: I/ 462) mevzu (uydurma) saydığını belirtmek gerekir.

7- Şatıroğlu, “Beni hor görme kardeşim” mısraıyla başlayan şiirinde şu tavsiyede bulunur: “Nefsini öldür ölmeden/ Böyle emretmiş yaradan” (s. 241). Bu mısralar, onun “Ölmeden önce ölü” mealindeki sözü Kur'an'da geçen bir ayet sandığı ihtimalini akla getirmektedir. Kur'an'da nefsi mecazi olarak öldürme, yani küfür, günah ve kötülüklerden temizlemeyle ilgili olarak şu mealde bir ayet vardır: “Nefsini arındıran kurtuluşa ermiştir.” (Şems 91/9). “Nefsini öldür ölmeden” mısraının, bazı Müslüman eserlerinde hadis diye nakledilen, fakat İbn Hacer el-Askalânî'nin (773-852/1372-1449) “gayr-ı sâbit” (hadis olarak mevcut değil) hükmünü verdiği (İbn Hacer el-Askalânî 1997: 98) “Ölmeden önce ölü” sözüne dayandığını söylemek mümkündür. Ali el-Kârî'ye (ö. 1014/ 1605) göre bahis konusu cümle, sufilerin sözlerinden biri olup “Mecburen ölmeden önce şehvetlerinizi terk etmek suretiyle iradi olarak ölü.” manasına gelir. (Aclûnî 1418/1997: II/ 384).

İBADETLER ve İSLAMCA MAKBUL BAZI AMELLER

a) **Dua**- Veysel, sılası ve dostlarından ayrılmak zorunda kaldığı bir sırada vedalaşmak niyetiyle söylediği bir şiirinde, “Biz gidelim sizler olun duacı” (s. 127) diyerek onlardan dua beklediğini belirtir. “Dumlupınar” adlı denizaltımız, Ege denizinde yapılan tatbikattan dönerken, 4 Nisan 1953 tarihinde geceleyin Naboland isimli İsveç şilebiyle çarpışmış ve sulara gömülmüştür. Bu çarpışmada mürettebattan seksen bir kişi vefat etmiş; sadece beşi hayatta kalmıştır. Söz konusu hadiseyi gazetelerden öğrenen Veysel, onun uyandırdığı tesir ve teessürle bir şiir söyler; manzumesinin bir kıtasında, o kazada boğularak vefat eden askerlerin babalarının “Aman” diyerek Allah'a yalvardıklarını belirtir:

“Bu vatan uğruna canını veren
Karışmış sulara olmamış gören
Aman deyip Allah'ına yalvaran
İhtiyar babalar nerede kaldı” (s. 167).

Bir şiirinde dünyanın çok tatlı olduğunu, insanın hayatta bulunduğu müddetçe yaşama ümidini taşıdığını dile

263 sar'öküz: Sarı öküz.

getiren Veysel, onun sonunda

“Yalvar VEYSEL gündüz gece
Allah emretmiş böylece” (s. 271)

diyerek gece gündüz dua etmeyi, yalvarıp yakarmayı öğütler ve Allah’ın böyle emrettiğini belirtir. Burada Kur’an’da dua etmeyi buyuran ayetlere işaret edildiği anlaşılmaktadır. Örnek vermek gerekirse, şu mealdeki ayetler anılabilir: “(...) Güneşin doğuşundan ve batışından önce Rabbini hamd ile tesbih et. Gece vakitlerinde ve gündüzün uçlarında da tesbih et ki hoşnud olasın.” (Tâ-hâ 20/130), “De ki: Duanız olmasa Rabbim size ne diye değer versin? (...)” (Furkan, 25/77). İnsanın isteklerine erişmek için sözlü duayla beraber bir çeşit fiilî dua olan çalışmayı da ihmal etmemesi lazımdır. Veysel, meşhur “Toprak” şiirinde

“Havaya bakarsam hava alırım
Toprağa bakarsam dua alırım” (s. 290)

diyerek bu gerçeği ifade eder. Çalışmayıp oturan ve değerli vaktini boşa geçiren kimse, hiç bir kazanç elde edemeyecek ve istediği şeylere erişemeyecektir. Toprağı işleyen kişi ise bu çabasının karşılığını alacak; ayrıca o mahsullerden faydalanan kimselerin dualarına da mazhar olabilecektir. Bilge âşık, yine aynı şiirindeki “Dileğin var ise iste Allah’tan” mısraıyla dilekleri, o isteklerin gerektirdiği gibi çalışmak şartıyla Allah’tan istemek icab ettiğini belirtir.

1946’da Erzincan’a giden, 1939’da şehir ve çevresinde kırk bini aşkın kişinin ölümüne sebep olan büyük depremin meydana getirdiği hasarı yerinde öğrenen Veysel, insanlara Yüce Allah’tan yardım istemeyi ve çalışmayı öğütler:

“Dokuz kırk altıda uğradım gördüm
Veysel der içimden ağladım durdum
Bu ulu Tanrı’dan isteyin yardım
Gayret kuşağını kuşan Erzincan” (s. 244).

Müslüman, mensup olduğu dinin esasları gereğince yardımı Allah’tan ister. Bu konuda Kur’an’ın Fâtiha Suresinde geçen ve “Yalnız sana ibadet eder ve yalnız senden yardım dileriz” manasına gelen ayetle Bakara Suresindeki şu ayet meali örnek gösterilebilir: “Ey iman edenler! Sabır ve namazla yardım dileyin. Allah sabredenlerle beraberdir.” (2/153. Ayrıca bk. A’râf 7/ 128).

b) Gusül- Âşık Veysel, 1944 yılında Gökçöy Köy Enstitüsünde saz dersleri verirken, bir erkek öğrenci yurdunda müdür olan Kastamonulu Âşık İhsan Ozanoğlu’yla (1907?-1981) şiir söyleşmiş; o yurttan kalan Fazıl Bayraktar bu “karşılaşma”yı tesbit etmiştir. Ozanoğlu’nun yarı şaka yarı ciddi bir hava içinde kendisini öven ve Veysel’i küçümseyen sözlerine Şatıroğlu şu cevabı vermiştir:

“Âmâ diye hakir görme arkadaş
Şerefime leke sürme arkadaş
Dergâha gusülsüz girme arkadaş
Yıkanıp arlanmış halımız bizim” (s. 358).

Bilindiği gibi sözlükte “kapı yeri” manasına gelen “dergâh”, burada tarikatlere ait olan, içinde şeyh ve dervişlerin oturduğu tekke (Pakalın 1993: 425-426) manasında kullanılmıştır. Namaz, zikir gibi ibadetlerin eda edildiği böyle nezih bir mekâna gusülsüz girmek uygun değildir. Âşık Ozanoğlu’nun, âmâlîğine sataşarak söze başlaması üzerine

Veysel kendisini hor görmemesini ve şerefine leke sürmemesini istemiş; temsil getirerek böyle davranışların temiz dergâha gusülsüz girmek gibi kötü bir iş olduğunu belirtmiştir. Bilindiği üzere “gusül”, Müslümanlar için erkek ve kadının cinsî münasebet gibi hâllerden sonra vücudu dinî kaynaklarda tarif edilen şekilde yıkaması demektir.

c) Namaz, Oruç- Şatiroğlu, Allah’a hitaben söylediği bir şiirinde, Onun aşkının kendisini diyar diyar gezdirdiğini, benzerini bulamadığını, nakşını her şeyde gösterdiğini anlatır. Kendisini gizleyen Yaratıcı, kimine oruçlu, namazlı, Veysel’e ise cilveli, nazlı görünmüştür:

“Görenlere açık körlere gizli
Kimine göründün oruç namazlı
VEYSEL’e göründün cilveli nazlı
Tutan bırakır mı senin peşini” (s. 191).

Şair, bu son kıtada, Allah’ın varlığını, farklı şekillerde bildirdiği ve hissettirdiğini belirtmekte; bazı insanlara oruç, namaz gibi ibadetleri emreden bir Yaratıcı vasfıyla görüldüğünü ileri sürmektedir. Veysel, her kıtasının sonunda “Uyan bu gafletten uyuma yurttaş” mısraını tekrar ettiği bir şiirinde, dünyadaki ilmî gelişmelerden söz açarak aya gidildiğinden bahsetmekte; her köşeye bir fabrika kurulması ve yürüyen yolcuyla geriye çekmemek gerektiğini anlatmaktadır. Bu manzumenin dördüncü kıtasında sazdan zarar gelmeyeceğini, bizden günahın korkusunun çıkmadığını söyleyen ozan, “Namazdan vazgeç” demediğini de belirtir:

“Zarar gelmez sana kaçınma sazdan
Günahın korkusu çıkmıyor bizden
Vazgeç demiyorum sana namazdan
Uyan bu gafletten uyuma yurttaş” (s. 308).

Veysel, aktardığımız mısralarında görüldüğü üzere namazı, Kur’an’daki müteaddit ilâhi emirler (mesela Bakara 2/43, 45, 110, 153, 238, 239, Nisâ 4/103, İsrâ 17/78-79) gereğince her Müslüman tarafından yerine getirilmesi lazım gelen bir vazife olarak takdim etmemekte; “Sana namazdan vazgeç demiyorum” dedikten sonra fakiri desteklemek, yetimi okutmak gibi hayırlara temas edip ilmî ilerleme ve çalışmalardan haberdar olmanın lüzumu üzerinde durmaktadır. Şairin bu didaktik şiirinde, Allah inancını ifade, fakirlere yardım, yetimleri okutma, ağaç dikme gibi bazı hayırları işlemeyi telkin etme yanında, daha çok dünyadaki ilmî gelişmeleri görmeyi ve zamana uymayı öğütlediği söylenebilir. Şüphesiz ki fakirlere yardım etmek, yetimleri iyi yetiştirmek de ilâhi emir ve tavsiyeler arasında yer almaktadır.

“Namaz, oruç” başlığı altında Veysel’in “Halkevi güzellemesi” denebilecek bir şiirinde camiye anışına temas etmek de mümkündür. Bilindiği gibi, 1932’de Halkevleri kurulmuş ve bu kurumların gayesi, aynı yıl Cumhuriyet Halk Fırkası’nın yayımladığı talimatnamede, “(...) şimdi tarihe geçmiş müesseselerin cemiyet bünyesinin en derin tabakalarına kadar işlemiş köklerini sökmek, cümhuriyet ve inkılâp esaslarını bütün ruhlara ve fikirlere hâkim mukaddes iman şartları halinde perçinlemek” (C.H.F Halkevleri Talimatnamesi 1932: 4) şeklinde anlatılmıştır. Tek Parti devrinde hüküm süren resmî tercihlere uygun birtakım şiirler söylediği de görülen Veysel, Halkevlerini överek anlattığı bir manzumesinde, onların Hakk’ın evi olduğunu ileri sürer. Burada, cami, tekke gibi İslami ve tasavvufi kuruluşların yerine dünyevi maksatlarla açılarak faaliyet gösteren Halkevi’nin bulunduğu görülmektedir. Çünkü ozan

aynı manzumenin başka bir kıtasında, “cami, tekke, asitane” gibi İslami ve irfani kuruluşları andıktan sonra Halkevi’nin de insan için bir yol olduğunu söyler:

“Cami Tekke asitane
Ah çekeriz yana yana
Bu da bir yoldur insana
Halkın evi Hakk’ın evi” (s. 195).

ç) Zikir- Anma, hatıra getirme, adını beyan etme, tesbihle ve çeşitli şekillerde Allah’ın güzel isimlerini söyleme, vird çekme gibi manalara gelir (Şemseddin Sâmî 1317/1901: 648-649). Kâinattaki düzen, bu büyük âlemdeki varlıkların kendi kendine ve tesadüfen meydana gelemeyeceğini, hayat, bilgi, işitme, görme, irade, kudret gibi sıfatlara sahip bir Yaratıcının eseri olduğunu akıl sahiplerine göstermektedir. Kur’ân’ın birçok ayetinde yerde ve göklerdeki varlıkların kendi dillerince Allah’ı tesbih ettikleri bildirilir (Mesela İsrâ 17/44). Veysel’in birkaç şiirinde bu İslami bilginin ifadesini “Hû çekmek” şeklinde bulmaktayız. Şatıroğlu, tarlasına fidan aşılamaıyla ilgili düşüncelerini anlattığı ve ağaçların güzelliklerini tasvir ettiği şiirinin sonunda şöyle söyler:

“Yel değdikçe sor ki dallar ne çeker
Irgalanır durmaz coşar hu çeker” (s. 273).

Naklettiğimiz mısraların ikincisinde dallar kişileştirilip konuşdurularak Allah’ı zikreden bir insana benzetilmiştir. Bilindiği gibi Arapça O manasındaki “Hû” zamiri, Cenab-ı Hakk’ın isimlerinden biri olarak anılır. “Hû çekmek”, Yüce Allah’ın Hû ismini birbiri ardınca tekrar etmek (Şemseddin Sâmî 1317/1901: 1514) demektir. Veysel, başka bir şiirinde, girdiği “dostun bahçesi”ndeki çiçeklerin güzel kokusuna, yaprak sesi ve kuş diline hayranlığını anlatırken, “İsyan bilmez olmaz asi” (s. 138) diyerek bu tabiat varlıklarının emre itaat ettiklerini, böylece bir nizama tabi olduklarını belirtir. Şatıroğlu, dağları tasvir ettiği bir şiirinde, “Sular esma çeker lafza-yı celal” diyerek onların Allah’ı zikrettiğini söyler (s. 335). Burada “esma” kelimesiyle “Rahmân, Rahîm, Kerîm” gibi Kur’an’da anılan ve hadislerde sayılan İlahi isimler, “lafza-yı celal” tamlamasıyla ise Allah adı kast edilmektedir. Veysel “Saklarım gözümde güzelliğini” mısraıyla başlayan ve Allah’a duyduğu samimi sevgiyi dile getirdiği lirik şiirinde de “Hu çeker iniler çalınan sazlar” (s. 132) diyerek çalınan sazların Onu anıp inlediğini belirtir.

Şatıroğlu, bir aşk şiirinin sonunda, bu sevdanın kendisinde, damarında, beden ve canında önceden beri bulunduğunu belirtir; dünyada ölüm sebebiyle dili durunca kemiğinin kabirde Hû çekmesini ister:

“Evvelden var idi bu sevda bende
İlikte damarda cesette canda
Ölünce hû çeksın kemiğın sinde¹⁴⁸
Dünyada durunca VEYSEL’in dili” (s. 185).

Eski Anadolu Türkçesi metinlerinde görülen eskicil kelimelerden bir kısmının ağızlarda yaşadığı bilinmektedir. Bu kıtadaki “sin” kelimesi hem bu gerçeğin bir örneği olarak gösterilebilir, hem de Âşık Veysel’in Yunus Emre gibi mutasavvıf şairlerin şiirlerini okutup dinlemesiyle açıklanabilir. Şatıroğlu’nun söz konusu manzumesinin naklettiğimiz sonuncu dördlüğüyle üçüncü kıtasındaki “Seni yaksın beni yakan ateşler/ Yaktı bu sinemi savruldu

148 sin: Mezar.

külü" mısraları, Yunus Emre'nin şu coşkun sözlerini andırmaktadır:

"Eger beni öldüreler
Külüm göge savurular
Topragum anda çağıra
Bana seni gerek seni" (Tatçı 1990: 384).

d) Şükür- Sözlüklerde iyilik eden ve nimet verenin bağışladığı nimet ve iyiliği, değerini bilip insanlara yayma, duyurma, iyilik eden ve nimet vereni övme (Hüseyin Remzî 1305/1888: 730), görülen nimete karşı gösterilen değerbilirlik (Muallim Nâcî ts.: 501), görülen iyiliğe karşı hoşnutluk ve minnettarlık belirtmek, hamd ve övgü (Şemseddin Sâmî 1317/1901: 782) manalarında tarif edilen şükre de Veysel'in şiirlerinde zaman zaman rastlanır. Kur'ân'ın müteaddit ayetinde Allah'ın nimetlerine karşılık kullarından şükür istediği bilinmektedir. Bu konuda şu mealdeki ayetler örnek gösterilebilir: "(...) Bana şükredin; sakın nankörlük etmeyin" (Bakara 2/152), "Rabbinin nimetine gelince, işte onu (minnet ve şükranla) anlat" (Duhâ 93/11). Âşık Veysel, son yıllarında, 77 yaşında söylediği bir şiirinde, ömrü boyunca muztarip olduğu hastalıklar, eşi ve dostlarından çektiği çileleri andıktan sonra, bu dert ve eziyetlere katlanıp şükrettiğini belirtir:

"Veysel der ki tükenmez bu benim derdim
Katlandım cefaya şükrettim durdum" (s. 276).

Veysel, muhtemelen II. Dünya Savaşı yıllarında söylediği bir şiirinde, yeryüzünün vaziyetinin değiştiğini, burada türlü türlü dolap döndüğünü, göklerden yağmur, kar beklenirken şimdi zemine ateş indiğini, İngiliz, Fransız, Alman ve Rusların günde binlerce insanı öldürdüğünü anlatır. Londra, Lozan gibi şehirlerde rahatın kalmadığını, Avrupa ve Asya'nın kan içinde bulunduğunu belirttikten sonra Türkler'in huzurlu oluşundan dolayı Allah'a şükreder:

"İrahat yok Lond[ra]da Lozan'da
Avrupa As(ı)ya hep kızıl kanda
Hamdolsun çok şükür şöyle zamanda
Her taraftan Türk'e rahat deniyor" (s. 298).

Şatıroğlu, kendisinin hasta ve felç olduğu konusunda çıkarılan yalanı duyunca, hayli öfkelenmiş, söylediği şiirinde "Çok şükür Allah'a hasta değilim" diyerek bu iddianın asılsızlığını anlatmıştır. Söz konusu manzumenin son kıtası şudur:

"Çok şükür Allah'a hasta değilim
Haber dağıtamam posta değilim
Yalan söz yapamam usta değilim
Yeter Veysel çok uzatma suç demiş" (s. 312).

Veysel, bir kış günü ciple köyüne götürülürken kar yüzünden yarı yolda kalmış; sonunda ortaokula haber verilmiş ve talebeler gelerek kendilerini kurtarmışlardır. Elinden tutan oğlu Ahmet'le beraber burada misafir olduktan sonra yine öğrencilerin refakatinde, bir atla evine gidebilmiştir:

"Okul müdürü beraber
Ort'okula etti haber
Talebeler apar topar
Kurtardılar şükür olsun

Konuk olduk ort'okula
Sabahleyin düştük yola
Talebeler bir at ile
Eve düştük şükür olsun" (s. 219).

e) Anne ve Babaya Hürmet

Veysel, her kıtasının sonunda "anam" redifini kullandığı şiirinde, kendisinin dünyaya gelişine, beslenip yetiştirilmesine vesile olan insana, üzerinde büyük hakkı bulunan o fedakâr kadına duyduğu sevgi ve minnettarlığı anlatır (s. 216). Annesi onu dokuz ay koynunda taşımış; daha sonra da gece uykudan kalkıp emzirmek, uyutmaya çalışmak gibi besleyip büyütme yolunda nice zahmetler çekmiştir. Ayrıca kendisi huysuzluk ettiğinde annesi tarafından cezalandırılmışsa da aynı kadın oğluna sevgi ve şefkat göstererek onun çirkin huylarını gidermeye gayret etmiştir. Annesinin kendisine ders verdiğini, okumayı, çalışmayı, milletine bağlılığı ve vatan savgisini telkin ettiğini de anlatan Veysel, ona tükenmez borcunun olduğunu belirtir. Denebilir ki, irfan sahibi ozan, bu şiiriyle şahsi hayatı örneği üstünden, annelerin çocukları üzerinde ne kadar büyük emek ve hakları olduğunu tasvir etmeye çalışmış; söz konusu şefkat, hizmet ve fedakârlıklarına sevgi, saygı, minnet ve itaatle karşılık vermek gerektiğini öğütlemiştir. Kur'ân'ın birçok ayetiyle (Nisâ 4/36, En'âm 6/151, İsrâ 17/23, Ankebut 29/8, Lokman 31/14) Hz. Peygamber'in müteaddit hadisinde insanın anne babasına itaat, hürmet ve hizmetinin emredildiği bilinmektedir. Veysel'in bu manzumesi de o istikamette söylenmiş, dolaylı olarak çocukların annelerine saygı ve sevgi göstermesi ana fikrini taşıyan bir şiirdir.

Şatıroğlu'nun 1967'de söylediği ve dünyada bazı müspet yöndeki maddi gelişmeler yanında birtakım menfi değişiklikleri dile getirdiği şiirinde, "Anne baba yoksun kaldı hürmete" (s. 159) diyerek onlara çocukları tarafından gerekli saygının gösterilmediğine temas eder. Ünlü âşık, dünyanın tadının bozulduğundan şikâyet ettiği başka bir şiirinde de dede ve babanın tanınmadığını, hürmete mazhar olmadığını üzülenek anlatır:

"Ata nedir baba kimdir bilinmez
Atayı babayı sayan kalmadı" (s. 166).

Veysel, her kıtasının sonunda "kimdir" veya "kim" kelimesini kullandığı, böylece sorular sorarak okuyucuyu düşündürmek istediği şiirinde, anne, babasına sevgisi olmayanların kötü olduğunu belirtir: ("Anne baba muhabbeti/ Olmayanlar kötü kötü" s. 354). Belli ki, Âşık Veysel, çocukların anne, babaya saygı ve sevgisinin, torunların dedelerine hürmetinin kalmayışını hayıflanarak söz konusu ederken, insanın beslenip büyütülmesi konusunda çok hakkı olan bu aile büyüklerinin sayılmasını, sevilmesini gerekli görmektedir.

f) Fakir ve Yetime Yardım Etmek, Muhtaçlara Sadaka Vermek

Şatıroğlu, vatandaşlarını gafletten uyandırmak maksadıyla söylediği şiirinde, 20. asırdaki bazı ilmî gelişmelerden bahsederek çalışıp ileri gitmek gerektiğini belirtir; fakire yardım etmeyi, yetimi okutmayı tavsiye eder:

"Destekle fakiri okut yetimi
Bu hayırlar dinimizce kötü mü" (s. 308).

Şüphesiz ki fakire yardım etmek, yetimi okutmak "dinimizce" kötü sayılan fiiller değil, bilakis emir ve tavsiye edilen

iyi ameller arasında yer alır. İslâm'da varlıklı kişiler için zekâtın farz kılındığı (Bakara 2/43, 177, 277, Tevbe 9/60, 71), yoksullara yardımın teşvik edildiği (Bakara 2/215, 262, 271, 273, 280, Tevbe 9/60), yetimlere de şefkat ve merhametle bakıp onları iyi yetiştirmeye çalışmanın buyurulduğu bilinmektedir. (Bakara 2/177, 215, 220, Nisâ 4/6, 8, 9, 10, 36). Bu bakımdan Veysel'in söz konusu tavsiyeleri hem İslâmi, hem de insandır.

Bilindiği gibi, Allah rızası için fakirlere verilen [para, yiyecek vb.] şeye "sadaka" (Şemseddin Sâmî 1317/ 1901: 822) denir. Şatıroğlu, engellerden dolayı ayrı düştüğü yârine dair duygu ve düşüncelerini dile getirdiği bir şiirinin sonunda, âşıkların gözünün aç, gelip geçen yolcuların da bac'ı (vergesi) olduğunu belirterek sevgilisinin kendisine bir buse vermesini ister. "Sadaka muhtaca ekmek acadır" diyerek ihtiyaç duyduğu maşukundan sevgisine karşılık diler. Burada "sadaka" kelimesi, hakiki değil, mecazi olup sevenin yârinden sevgi dilenmesi manasında kullanılmıştır. Böylece âşığın, sevgili karşısında şeref ve haysiyetini gereği kadar gözetmeyip kendisini sadakaya muhtaç bir dilenci durumuna düşürdüğü görülmektedir.

g) Ağaç Dikmek- Şatıroğlu, her kıtasının sonunda "Uyan bu gafletten uyuma yurttaş" mısraını tekrarlayarak vatandaşlarını ikaz etmeye çalıştığı şiirinde boş gezmemeyi, faydalı işlerle uğraşmayı da öğütler. "Hiçbir şey bilmezsen dik biraz kavak/ Boş gezene derler serseri savak²⁶⁵" (s. 309) Ağaç dikmenin ne kadar gerekli olduğu konusunda Hz. Peygamber'in şu manadaki hadisini hatırlatmak yerinde olur: "Yarın kıyametin kopacağını bilseniz bile elinizdeki fidanı dikin" (Buhârî, *Edebü'l-müfred*, s. 168).

ğ) Helâl-Haram, Helâlleşme-

Şatıroğlu, doğru yoldan sapmamayı öğütlediği bir şiirinde, çalışıp helâlinden kazanmayı ve başkasının malına göz dikmekten vazgeçmeyi tavsiye eder: "Çalış kazan helâlinden/ Feragat et el malından" (s. 246). Veysel, halk şairlerini tasvir ettiği bir şiirinde onların ağızlarına geleni hemen attıklarını, "âşığım" diye çalım sattıklarını, ne bulurlarsa haram, helâl demeden yuttuklarını anlatır. Böylece bir şey yerken, içerken veya yaparken onun haram mı helâl mi olduğuna dikkat etmek gerektiğini dolaylı biçimde belirtir:

"Ağzına geleni hemen atarlar
Ben âşığım diye çalım satarlar
Haram demez helâl demez yutarlar
Bibersiz baharsız çemen âşıklar" (s. 266).

Âşık Veysel, eşi, dostları ve sılasından ayrılıp gurbete çıkacağı sırada söylediği şiirinde, orada kalanlara veda eder; "Gelin birer birer helallaşayım" (s. 127) diye onlarla helâlleşme isteğini belirtir. Böylece kendi üzerinde hakkı bulunan veya bilerek, bilmeyerek incitmiş olabileceği kimselerden gönül huzuruyla ayrılacaktır. Çünkü gidip dönmeme, döndüğünde görmeme ihtimalleri vardır. Şatıroğlu, yine 1942'de Ankara'ya 35 km mesafedeki Hasanoğlan Köy Enstitüsünden memleketine döneceği sırada söylediği şiirde de orada bulunanlara -varsa- hakkını helal eder, onların da kendisine haklarını helal etmesini ister:

"Helâl olsun hakkım var ise size
Hakkınızı helâl edin siz bize" (s. 227).

265 savak: Aptal, şaşkın.

h) Namus- Veysel, Kıbrıs'taki Türklere Rumlarca yapılan haksızlıklardan bahsettiği bir şiirinde, millet olarak candan geçebileceğimizi, fakat namustan geçemeyeceğimizi söyleyerek iffete, şerefe verdiğimiz değeri anlatır. ("Korkarız Allah'tan bir de vicdandan/ Geçmeyiz namustan geçeriz candan" s. 279). Şatıroğlu, küçük çocukları okula gitmeye teşvik ettiği şiirinde ise bu öğretim kurumunun namus ve arı koruduğunu ifade eder; böylece orada millî ve ahlaki değerlerin yetişmekte olan nesillere aktarılması gayesinin de güdüldüğünü veya daha doğru bir ifadeyle gözetilmesi gerektiğini belirtir:

"Okul yurdun can damarı
Okul korur namus arı" (s. 295).

ı) Doğruluk- Veysel'in şiirlerinde kendisine, dinleyici veya okuyucularına telkin ettiği iyi huylardan biri de doğruluktur. Gönül, doğru yoldan şaşmamalı, kuru iftiranın gelişip yayılmayacağını bilmelidir. İnsan doğru yoldan ayrılmazsa her hususta kazançlı olacak; dünya ve ahirette değerli bir yer edinecektir:

"Ölün olur dirin olur
Her hususta kârın olur
İki cihan yerin olur
Ayrılmazsan doğru yoldan" (s. 246)

Kötü ile sohbet etmemek, sert olanla gürüşmemek, yani kırıcı olanla mücadeleye girişmemek gerekir (s. 246). Herkes ettiği kötülüklerin karşılığını göreceği, cezasını çekeceği için el-âlemin uygunsuz işleriyle uğraşmaya lüzum yoktur. İnsan, düşmemek için önüne bakmalı; doğru gittiği takdirde istediği yere ulaşacağını bilmelidir (s. 259). Doğru bir yol tutmak için doğru bir görüş sahibi olmak lazımdır: "Doğru gören gider yolun düzüne/ Düz yolu görmeyen göz neme gerek" (s. 204).

ı) Sabır- Güçlük ve musibetler meydana geldiğinde telâş, feryat ve ızdırıp göstermeyip kendini tutmak, o üzücü hadiselerin geçip ortadan kalkmasını beklemek, belâya sükûnetle katlanmak demektir. (Hüseyin Remzî 1305/1888: 1/748-749). Kur'ân'ın birçok ayetinde sabır övülerek anılmış; birkaç örnek vermek gerekirse, müminlerin sabır ve namazla Allah'tan yardım dilemesi emredilmiş (Bakara 2/45, 153), Allah'ın sabredenleri sevdiği bildirilmiştir (Âl-i İmran, 3/146). Veysel, insanın sabırla olgunluk kazanacağı, sabretmeyenin muradına eremeyeceği kanaatindedir:

"Gülü yetiştirir dikenli çalı
Arı her çiçekten yapıyor balı
Kişi sabır ile bulur kemali
Sabretmeyen maksudunu bulamaz" (s. 327)

Ona göre insanda bazı kötü duygu ve huylar var; fakat sabır bunlara engel olan bir davranıştır:

"Bunların hepsi mevcut VEYSEL'de
Yoktur diyeceğim emmare elde
Çamuruna karışmıştır temelde
Sabır bunun cümlesine bağ idi" (s. 183).

Bundan dolayı kişide sabır çokça, hırs ise az bulunmalıdır. ("Veysel sözün bir söz olsun/ Çokça sabır hırs az olsun" s. 246). Sabır, aynı zamanda başa gelen musibetler karşısında insanı yatıştırıcı bir davranış tarzıdır: "Gönlüme

teselli kendimde buldum/ Sabır ile teskin ettim özümü” (s. 324). Dünyanın işinin böyle olduğunu düşünerek başa gelen dertler ve çekilen cefalar, eziyetler karşısında sabırlı davranmak gerekir: “Katlan bu cefaya sabreyle gönül/ Bu dünyanın işi hep böyle gönül” (s. 200).

j) Vatanını, Milletini Sevmek- Şatıroğlu, “Vatan sevgisini içten duyanlar/ Sıdk ile çalışır benimseyerek” (s. 205) mısralarıyla başalayan şiirinde, yurdunu samimi olarak sevenlerin doğrulukla çalışması, “neme lazım” dememesi gerektiğini anlatır. Ona göre, vatan aşkıyla çalışan kafa muhakkak öndeki safa erişir; her tarafa tesir edip işler; herkes onu severek büyük tanır. Dünyada mutlu olmak için Hakk'a ve halka yarayacak bir iş tutmak icab eder.

Veysel, beslenip büyütülmesi yolunda annesinin aylar ve yıllarca çektiği zahmetleri anlattığı şiirinde, kendisine okumayı, çalışmayı, milletine bağlılığı ve vatan sevgisini telkin ettiğini de belirtir:

“Çocuk idim anam bana ders verdi
Okumamı çalışmamı öngördü
Milletine bağlı ol da dur derdi
Vatan sevgisini giyitti anam” (s. 216).

Şatıroğlu, okuyucu ve dinleyicilere millî birlik fikrini telkin etmeyi hedeflediği bir şiirinde, millet fertlerinin iftiraya son verip birbirini kardeşçe sevmesini, hep beraber vatan için çalışmasını, okul ve fabrikalar kurulmasını ister. Onun kanaatine göre, bunalımdan kurtulmak için çalışmak şarttır. “İrkımız neslimiz aynı bir kandan” olduğu için senlik-benlik mücadelesini, başka bir anlatımla “siz” diye karşılıklı suçlamayı ve “biz” diye iddiayı bırakmak, yurdun yaralarını sarmak lazımdır:

“Çalışalım kurtulalım buhrandan
Nedir senlik benlik usandık candan
İrkımız neslimiz aynı bir kandan
Yurdun yaralarını saralım kardaş” (s. 306).

Âşık Veysel, başka bir şiirinde de buna benzer fikirler dile getirerek yaramızı birlikte sarmamız ve siz, biz diye didişmeyi gidermemiz, cennet gibi yurdumuzu felakete uğratanları teşhis etmek gerektiğini belirtir. İsyana kalkışan kimse sonunda pişman olup yana yana ağlayacaktır. Vatana ikilik sokan, millet fertleri arasında bölünüp parçalanmalara sebep olan, bu memlekette fitne ve fesat çıkarmaya çalışanları bilmek lazımdır (s. 354).

Âşık Veysel, 77 yaşında söylediği şiirinde, ömrü boyunca çektiği çileleri anlatır; sözlerinin sonunda Allah'tan milletinin, yurdunun yaşamasını diler:

“Yaşasın milletim bayrağım yurdum
Dilerim Allah'tan sonuna kadar” (s. 276).

k) Gazilik- Şehitlik- I. Dünya Harbi'nin patlak verdiği 1914 yılında yirmi yaşında bir genç olan Âşık Veysel, görme engelli oluşundan dolayı yaşlılarıyla birlikte askere gidememiş; bunun çok acısını çekmiştir. (Çongur 1981: 33). Şatıroğlu, asker olma ve ülke hizmetinde çalışma temennisini dile getirdiği bir şiirinde, “Şehit ismi yazılıysaydı soyadım/ Kanım ile mezarımın taşına” (s. 156) diyerek şehitlik arzusunu da belirtir. Onun kendi küçük dünyasını tasvir ettiği başka bir eserinde, düşmanla savaşıma ve milleti için kurban olma isteğini anlattıktan sonra “Nasip değilmiş şehitlik kardaş/ İmanım niyetim bana kâfidir” (s. 294) diye bu konuda uğradığı hayal kırıklığını ve bulduğu

teselliği ifade ettiğini görmekteyiz. Veysel'e göre vatan üzerinde yaşayan her ferdin hakkı vardır. Çünkü babamız, dedemiz onu koruma uğrunda al kan dökmüşlerdir. Biz, hudut boylarında can verip yatanları "şehit" diyerek saygıyla anarız. (s. 205). Şatıroğlu, Erzurum'daki Dumludağı'na hitaben söylediği şiirde de I. Dünya Harbi'nde şehit olanları üzüntüyle hatırlar:

"Bunca şehitlerin mezarı hani
Nic'oldu uğrunda dökülen kanı
Göster nişanını teskin et beni
Niçin akar gözlerinin yaşları" (s. 173).

Kıbrıs'taki Türklerin uğradığı haksızlıklar da Veysel'in içinde dert olmuştur. Bu konuda söylediği şiirinde Türk milletinin düşmandan asla korkmadığını, Allah'tan, bir de vicdan korktuğunu belirterek (vatan savunması sırasında sağ) kalanların gazi, ölenlerin mert olup gittiğini şöyle anlatır:

"Geçmeyiz namustan geçeriz candan
Kalan gazi ölen mert olur gider" (s. 279).

I) Millî Birlik- Okuma yazma bilmese de çevresindeki ilim, irfan sahibi kişileri dinleme, çeşitli şairlerin, ozanların eserlerini okutup onlara kulak verme, seyahat gibi yollarla çokça hayat tecrübesine sahip, bilge bir âşık olan Veysel'in şiirlerinde zaman zaman söz konusu edip ehemmiyetle dile getirdiği konulardan biri de millî birlik, başka bir ifadeyle bu vatandaki insanların bölünüp parçalanmadan, birbiriyle didişmeden barış, huzur, sevgi, saygı ve kardeşlik içinde yaşaması, yurdun ilerlemesi uğrunda samimiyetle çalışmasıdır. Biz yazımızda onun bu tür eserleri için örnek olmak üzere meşhur bir şiirini incelemeye gayret edeceğiz.

"Allah birdir Peygamber hak
Rabbü'l-âlemin'dir mutlak
Senlik benlik nedir bırak
Söyleyim geldi sırası

Kürt'ü Türk'ü ne Çerkez'i
Hep Âdem'in oğlu kızı
Beraberce şehit gazi
Yanlış var mı ve neresi

Kur'an'a bak İncil'e bak
Dört kitabın dördü de hak
Hakir görüp ırk ayırmak
Hakikatte yüz karası

Bin bir ismin birinden tut
Senlik benlik nedir sil at
Tuttuğun yola doğru git
Yoldan çıkıp olma asi

Yezit nedir ne Kızılbaş
Değil miyiz hep bir kardaş
Bizi yakar bizim ataş
Söndürmektir tek çaresi

Kişi ne çeker dilinden
Hem belinden hem elinden
Hayır ve şer emelinden
Hakikat bunun burası

Bu âlemi yaratan bir
Odur külli şeye kadir
Alevî Sünnilik nedir
Menfaattir varvarası¹³³

Cümle canlı hep topraktan
Var olmuşuz emir Hak'tan
Rahmet dile sen Allah'tan¹³⁴
Tükenmez rahmet deryası

VEYSEL sapma sağa sola
Sen Allah'tan birlik dile
İkilikten gelir belâ
Dava insanlık davası" (s. 175-176).

Âşık Veysel'in millî kültür ve sosyal barış yönünden en dikkate değer manzumelerinden biri, bu şiiridir. Ünlü ozan, hecenin 8'li kalıbıyla dördlükler hâlinde söylediği söz konusu eserinde, her şeyden önce İslam dininin temel esaslarını ifade eder: Allah bir, Peygamber ise Onun gerçek elçisidir. Denebilir ki, bu mısra, "Allah'tan başka ilâh yok, Muhammed Onun resulüdür" manasındaki tevhid kelimesinin Türkçesidir. Allah, âlemlerin Rabbi, sayısı bilinmeyen varlıklar dünyasının sahibi ve yaratıcısıdır. Kur'ân'ın ilk suresi olan Fâtîha'da, besmeleden sonra hamdin (övme ve övülmenin) âlemlerin Rabbi Allah için olduğu belirtilir. Bundan dolayı böyle yüce bir kudret sahibinin hüküm sürdüğü muazzam kâinatta senlik, benlik, yani kendi nefesine çok ehemmiyet verme, gurur ve kibir iddialarını bırakmak lâzımdır. Biraz daha derinlemesine düşündüğünde insanın vücudu, aklı, zekâsı, malı, mülkü gibi "benim" dediği varlıkların kendisine ait olmadığını, emanet olarak verildiğini kavraması mümkündür. Nitekim Veysel, Gürünlü Hamit Budak'ın 1969'da Sivas'ta hastanede kendisini ziyareti esnasındaki manzum hitabına verdiği cevapta, her şeyin ilâhi emanet olduğunu şöyle belirtir:

"O bazen ağlatır bazen güldürür
Sağlık sıhhat verir sonra öldürür
Gün gelir ki doğmamışa döndürür
Her şey emanettir düz gelir geçer" (s. 341).

¹³³ varvara: Hepsi, yekûnu.

¹³⁴ Dördlükteki kafiyeli olan "topraktan, Hak'tan, Allah'tan" kelimeleri yörede "toprahdan, Hah'dan, Allah'dan" şeklinde söylenmektedir.

Veysel, incelediğimiz şiirin ikinci kıtasında dünya ve o arada kendi ülkesindeki Türk, Kürt, Çerkez gibi bazı ırkları anar. Onların hepsi bir babanın, Hz. Âdem'in çocuklarıdır. Kur'an'da insanların bir baba ve anneden türediğine dikkat çekilir; ayrıca birbirlerini tanımaları için farklı kavimlere ve kabilelere ayrıldıkları anlatılır (Hucurât, 49/13). Buradan, herhangi bir etnik kökene mensubiyetin üstünlük sebebi olmadığı anlaşılmalıdır; aynı ayetin devamında Allah katında insanların en değerlilerinin, daha çok takva sahipleri, yani Onun emirlerine uyan ve yasakladığı davranışlardan kaçınan kişiler olduğu ifade edilmektedir. Bu ayet gösteriyor ki, şu veya bu ırka mensup olmak, üstünlük yahut aşağılık sebebi değildir. Gerçekte insanların ırk, doğum yeri ve cinsiyetlerini belirlemelerinin kendi irade ve güçleri dahilinde bulunmadığı, inanan insan için İlahi takdirin sonucu olduğu malumdur. Sırf bu gerçek bile herhangi bir ırka mensubiyetle övünmenin, başka etnik kökenlere bağlı insanları yermenin ne kadar yanlış ve manasız olduğunu anla(t)maya yeter.

Âşık Veysel, Anadolu'da asırlar boyunca bir arada yaşayan, Türk, Kürt, Çerkez gibi aidiyetlere bağlı insanların, vatan müdafaasında birlikte şehit ve gazi olduğuna dikkat çekmektedir. Böylece, Allah ve Peygamber inancı yanında aynı yurttan yaşamının da millet fertleri arasındaki ortak yönlerden birini teşkil ettiğini belirten şair, Türk, Kürt, Çerkez vb. vatandaşların bu toprakların saldırı veya işgale uğraması hâlinde düşmana karşı beraber savaştıklarını, yurdu korumak için canlarını, kanlarını feda ettiklerini anlatır. Bu sözünün hiçbir yerinde yanlış yoktur. Hakikaten yakın tarihimizden örnek vermek gerekirse, hem I. Dünya Harbi cephelerinde, hem de 1919-22 yılları arasında Anadolu şehirlerini işgal eden Batılı ülkelere karşı bu memlekette yaşayan vatandaşlar birlikte mücadele etmiş; millî hâkimiyet, hürriyet ve istiklâl kaybetme tehlikesini omuz omuza savaşılarak bertaraf etmişlerdir.

Şairin bu mesele üzerinde durmasının sebebi, ülkemizin nüfusunu teşkil eden insanlar arasındaki çeşitli farkların, bölünme ve düşmanlıklara sebep olabileceği endişesidir. Hâlbuki Türkiye'de yaşayan insanlar arasında dil, din, tarih, yurt, ideal birliği gibi çeşitli maddi ve manevi bağlar vardır. Diğer taraftan, dünyadaki ülkelerin neredeyse hepsinde denebilecek kadar çoğunda farklı ırklara mensup insanların yaşadığını söylemek, gözardı edilmemesi gereken bir gerçeğin ifadesi olacaktır. Bundan dolayı bilge ozan, başta Kur'an olmak üzere semavi kitapların esaslarına dikkat çekerek başka etnik kökenlerden gelen insanları hor görme ve ırk ayrımı yapmanın aslında yüz karası olduğunu ileri sürmektedir. Bu münasebetle çeşitli ırklara mensup insanların, bu vasıfları sebebiyle birbirinden üstün olmadığı konusundaki beyanların Kur'an'da ve Hz. Peygamber'in hadislerinde yer aldığını, Tevrat'ta İsrailoğullarının diğer insanlardan üstün ve seçilmiş olduğu konusunda birçok açıklamanın bulunduğunu belirtmek gerekir (Şentürk ve Canatan 1999: 124-131). Her ne kadar Kur'an'da İsrailoğullarının Allah tarafından bir zamanlar bütün âleme üstün kılındığı bildirilmişse de (Bakara 2/47, 122, Câsiye 45/ 16) bu nimet ve faziletin devamının Allah'a iman, itaat, ibadet, güzel ahlâk şartlarına bağlı olduğunda şüphe yoktur. Hz. Peygamber, bütün insanlara hitaben irad ettiği Vedâ Hutbesi'nde, Arabın Arap olmayana, Arap olmayanın da Araba üstünlüğünün bulunmadığını ifade etmiştir.

Bu arada şunu da belirtmek yerinde olur ki, insanın kendi milletini, dilini, vatanını sevmesi tabiidir. Ancak onun mensup olduğu ırka aitlik duygusu ve düşüncesinin, bu yönden başkalarını aşağılamaya sebep olmaması gerekir. Çünkü insanlar yaratılıştan birbirinin benzeridir. Veysel, bu konuda Kur'ân'a, İncil'e bakmayı, dört semavi kitabın

hepsinin doğru, başka ırkları hor görüp ayırmanın utanç verici bir davranış olduğunu belirtir. Bir Müslüman, Hz. Mûsâ, İsâ gibi önceki peygamberlere indirilen semavi kitapların asıllarına inanır; hepsinin İlahî vahyin eseri olduğunu kabul eder. Tahriflere uğramış önceki mukaddes kitapların, Hz. Muhammed'in peygamber olarak gönderilişinden sonra hükmünün kaldırıldığına ve Allah katında makbul dinin İslâm olduğuna da iman eder.

Şair, şiirinin dördüncü kıtasında Allah'ın güzel isimlerini bilerek onlardan birini tutmayı, çekişmeyi bırakıp tutulan doğru yolda gitmeyi ve o yoldan çıkmamayı telkin ediyor. Allah'ın bazı güzel isimleri Kur'an'da anılmış ve hadislerde sayılmıştır. Bu isimlerin her biri Allah'ın sıfatları olup nasıl bir Yaratıcı olduğunu göstermektedir. Birtakım Müslüman eserlerinde hadis diye nakledillen "Allah'ın ahlâkıyla ahlâklanınız" sözü, Onun Kur'an'da tarif edilen ve güzel isimlerinden de anlaşılan merhamet, ilim, adalet, cömertlik vb. sıfatlara Müslümanın da kulluk mükellefiyet ve sınırları içinde sahip olması gerektiğini belirtir.

Veysel, şiirinin beşinci kıtasında İslâm ve Türk tarihindeki bazı hadiselerle işaret ederek aynı dine inanan insanların, yani Müslümanların kardeş olduğunu, bundan dolayı ayrılığa düşmeleri ve birbiriyle mücadeleye girişmelerinin yakıcı bir ateş gibi her iki tarafı yakacağını belirtiyor. Bu ihtilâfın çaresi, o ateşi söndürmektir. Bilindiği gibi Yezid, Muâviye b. Ebu Süfyân'ın (saltanatı 661-680) oğludur; babasının ölümünden sonra Emevî Devleti'nin ikinci hükümdarı olmuştur. Hz. Hüseyin ve yakınlarının Kerbelâ'da şehit edilmesi, Hicrî 61/ Mîlâdî 680 yılında onun hâkimiyeti zamanında vuku bulmuş; bu gibi sebeplerden ötürü, bilhassa Ehl-i Beyt'e büyük saygı ve sevgi besleyen bazı Müslümanlar tarafından adı "zalim, acımasız" manasında bir hakaret sözü gibi kullanılmıştır. Veysel, onun devrinde meydana gelmiş cinayetlerle alâkası bulunmayan, üstelik bu zulümleri tasvip etmeyen Müslümanlara "Yezit" denmesinin doğru olmadığını belirtiyor. Çünkü birinin günahından dolayı başkasını sorumlu tutmanın akla, İslâm dinine ve adalete uymayan bir davranış olduğunun farkındadır. Kızılbaş ise, İran'da hüküm süren Safevîlerin, kırmızı başlık giymelerinden ötürü Şîî gruplardan birine mensup manasında kullanılan bir kelimedir. 13. asrın ikinci ve 14. asrın ilk yarısında yaşamış mutasavvıf Safiyüddîn-i Erdebîlî (1252-1334) soyundan gelen Cüneyd-i Safevî (ö. 1460) zamanında Safeviyye tarikatı Şîîleşmiştir. Onun torunu ve Safevî Devleti'nin kurucusu olan Şah İsmail'le Yavuz Sultan Selim'in 1514'te Çaldıran'da savaştığı, sonuçta Şah'ın yenildiği malumdur.

İşte Veysel, İslâm ve Türk tarihindeki bu hadise ve mücadeleleri yirminci asra taşıyıp Anadolu'da birlikte yaşayan vatandaşların bir kısmının diğerlerine "Yezit", diğer bir kısmının ötekilere "Kızılbaş" diye kin gütmesinin millî birliğe, bilhassa barış ve güvenliğe zarar verebileceğini ifade ediyor. Müslümanlar arasında sulh yerine kinin, kavganın hüküm sürmesi ise selim akıl ve İslâm'ın istemediği bir musibettir. Bundan dolayı Veysel, herkesin akıllı ve sağduyulu davranmasını, kargaşa çıkaracak, düşmanlığı harekete geçirecek söz ve davranışlardan kaçınmasını temenni ediyor. Farsçadan Türkçeye geçmiş "ateş" kelimesi, bazı Anadolu ağızları ve o arada Sivas'ta "ataş" şeklinde söylenir. Veysel, bu kelimeyi kullanırken belki kast etmemiştir ama onun uyandırdığı bir çağrışıma da temas edilebilir: "Ataş", Arapçada susuzluk demektir. Hz. Hüseyin ve yakınları, Kerbelâ'da 10 Muharrem'de susuz bırakılarak şehit edildiklerinden Alevi ve Bektaşiler arasında bu ayın ilk on veya on iki gününde oruç tutulması âdeti vardır. "Bizi yakar bizim ataş" mısraı, millet fertlerinden bir kısmının diğer kısmının canına, malına kast etmek üzere harekete geçmesinin, her iki tarafa da zarar verici bir musibet olduğunu, böyle bir davranıştan kaçınmak

gerektiğini belirtir. Bu meselenin çaresi, fitne ateşini uyandırmamak, şayet öyle bir ateş yakılmışsa onu hemen söndürmektir.

6. kıtada insanın eline, diline ve beline sahip olması gerektiği ifade ediliyor. Cirmi küçük, cürmü büyük olan dil, yalan, dedikodu, iftira gibi sözlerden dolayı sahibinin başına belâlar getirir. Bilindiği gibi, İslâmî ve ahlâki eserlerde dilin tutulması, yalan, gıybet, iftira, boş konuşma gibi fillerden korunması yolunda öğütler verilir, telkinler yer alır. İnsanın yapısındaki şehvet kuvveti de dinin belirlediği sınırları aştığı takdirde sahibine çok sıkıntılar çektirecek; zina gibi gayrı meşru davranışlara sebebiyet verebilecektir. Bundan dolayı nefsin kötü istekleriyle mücadele etmek ve ona uymamak, her türlü ihtiyacı meşru sınırlar içinde gidermek gerekir. Kişinin elini kötü işlere uzatmaması, haramdan kaçınması da başka bir mükellefiyettir. Akla ve dine aykırı filleri işlememek, dili yasaklanmış sözlerden korumak ve zina gibi günahlardan uzak durmak, “Eline, diline, beline hâkim ol!” emriyle anlatılır. Arapça “edeb” kelimesindeki elif (e), dâl (d) ve be (b) harflerinin de bu manayı işaret ettiği belirtilir. Eline, diline ve beline hâkim olmayan, yani gayrı meşru fiiller işleyen kimse, Hak katında ve insanlar gözünde doğru yoldan sapmış muamelesi görecektir. İlk mısradaki “Kişi ne çeker...” ibaresini, kıtanın 3. mısraına yönelik bir soru gibi okumak mümkün görünmektedir. Böyle olunca söz konusu mısra, “İnsan iyi istek ve gayesinden dolayı bir müddet zahmet çekse de pişman olmayacak ve muradına erecektir.” manasını ifade eder. Buna karşılık kötü istek ve hedefleri olan kimseler, onlara ulaşma yolunda gittikçe sıkıntı çekecek; uygunsuz işlerinin cezasını er veya geç göreceklendir. Bu, birçok gözlem ve tecrübelerle sabit bir gerçektir.

Âşık Veysel, şiirinin 7. kıtasında âlemi yaratan Allah’ın birliğini, Onun kudretinin her şeye yettiğini hatırlatıyor; Yaratıcıları bir olan insanlar, bilhassa Müslümanların Alevî, Sünnî diye kollara ayrılmasını tenkit ediyor. Bu gürültü, yani tartışmanın sonuç olarak menfaatten doğduğunu -bir tahmin ve yorum şeklinde- ileri sürüyor. Alevî, Hz. Ali’ye mensup olan, sevgi besleyen, söz konusu sahabe zamanındaki hâkimiyet mücadeleleri hususunda onu haklı bulan demektir. Bilindiği gibi, Hz. Ali, Hz. Muhammed’in amcası Ebû Tâlib’in oğlu, tebliğ ettiği İslâm’ı ilk kabul edenlerden biri, damadı ve dördüncü halifesidir. Onun Hz. Peygamber’in yolunda gittiği, İslâm’a aykırı bir iddiasının olmadığı da tarihî bir gerçektir. Şu hâlde sünnete uyma bakımından Hz. Ali sünndir. Ehl-i Sünnet mezhebine bağlı, başka bir ifadeyle inanç ve amel bakımından Hz. Peygamber ve sahabelerinin gittiği yolu tutan Müslümanlar da kendileriyle aynı dinin mensubu olan, çeşitli meziyetlerinden dolayı İslâm tarihinde değerli bir yeri bulunan Hz. Ali’ye saygı ve sevgi duyar; onu daima hayırla anarlar. Şu hâlde “Sünnîler de Alevîdir, yani Ali taraftarıdır” demek yanlış olmayacaktır. Ancak Ehl-i Sünnet, Hz. Ali’nin Hz. Peygamber’den sonra halife olması gerektiği, bu hakkının diğer sahabeler tarafından gasb edildiği iddiasında bulunmaz; Hz. Ebû Bekir, Ömer, Osman gibi önceki halifelere de saygı gösterir ve dil uzatmaktan kaçınırlar. Tarihteki hadiseleri değiştirmek mümkün değildir. Müslümanların, belli şekilde sonuçlanmış hâkimiyet sırası konusunda asırlar sonra birbiriyle mücadele ve münakaşa etmeleri, hakikati değiştirmeyecek; sadece birbirlerinden uzaklaşmaları, gruplara ayrılmaları ve zayıf düşmelerine sebebiyet verebilecektir. Şatıroğlu, 1967 yılında yazdığı başka bir şiirinde, kötülüklerin bir biri ardınca doğduğunu söyleyerek “Mezhep kavgasına din dövüşüne” de temas eder. (s. 159). “Sanki varıp sığmamışlar cennete” diyerek Allah’ın rahmetinin genişliğine işaret eden âşık, bu mücadelenin manasızlığını belirtir.

Böyle arifçe ve sağduyulu sözleriyle öğütlerine bakılarak “baş gözü kapalı, fakat gönül gözü açık” denebilecek olan Veysel, Kur’an meal ve tefsirlerini okumamış; fakat ilim, irfan ve tecrübe sahibi kişilerin şiirlerini yahut kendilerini dinleyerek dinî konularda bir dereceye kadar bilgi edinmiştir. Nitekim şair, incelediğimiz manzumesinin 8. kıtasında, bütün canlıların Allah’ın emriyle topraktan yaratıldığını belirtiyor ve Ondan rahmet dilemeyi öğütlüyor. İlahi rahmeti, genişliği ve enginliği yönünden bir deryaya benzetiyor. Bu dörtlüğün ilk iki mısraını Hz. Âdem’in Allah’ın iradesiyle topraktan yaratıldığı, sonra eşinin meydana getirilip bütün insanların o baba ve anneden türediği manasında anlamak gerekir. Ayrıca birçok canlı, o arada insanın ihtiyaç duyduğu gıdaların da topraktan yaratıldığını göz önünde tutmak lazımdır.

Şiirin sonuncu kıtasında Veysel mahlasını anarak sağa sola sapmadan doğru yolda gitmeyi ve Allah’tan birlik dilemeyi telkin ediyor. Gençliğinde TKP'ye girmişken daha sonra bu partiden ayrılan Aclan Sayılğan'ın (1924-2001), Yavuz Bülent Bakiler'e anlattığına göre, “o yılların kurnaz militanları”, Âşık Veysel'i Marksizme çekebilmek için çok uğraşmışlar fakat Şatıroğlu bu tekifleri, telkinleri sağlam irfanıyla savuşturmuştur (Bakiler 1989: 36). Onun kanaatine ikilikten, yani bölünüp parçalanmadan dolayı belâ gelecektir. Dava insanlık, iyi ve olgun insan, biraz izah etmek gerekirse, kendisi, ailesi, çevresi, milleti ve bütün dünya halkı için faydalı olma davasıdır...

GÜNAHLAR ve BAZI KÖTÜ HUYLAR

a) Haksız Yere Cana Kıymak-

Veysel, Rumların Kıbrıs'taki Türklere ettiği zulümleri anlatırken, mensubu olduğu milletin barışı sevdiğini, haksız yere adam öldürmeyeceğini belirtir. Fakat kahraman ordumuzun elinde silahlarıyla zulmü engellemek üzere müdahaleye hazırlıklı bulunduğunu, mazlumların hesabının sorulacağını da açıkça ifade etmekten geri kalmaz (s. 279-280).

b) Hırsızlık- Daha önce başka bir münasebetle temas ettiğimiz gibi, bir Anadolu gezisi esnasında Tarsus'a da uğrayıp burada saz çalıp çağıran Veysel'e Halkevi'nin verdiği para, âşığın kaldığı Şadırvanlı Han'da çalınmıştır. Hırsız, kilitli kapıdan bir şekilde girip garip ozanın parasını aşmıştır. Bu manzume, kendisi ve çocukluğunun ihtiyaçlarını karşılayacak bir gelir elde etme ümidiyle memleketinden kalkıp başka bir şehre giden, üstelik görme engelli bir insanın parasının çalınmasının onda ne denli büyük üzüntü doğurduğunu, ayrıca hırsızlığın ne kadar kötü bir davranış olduğunu göstermektedir. Tamamı altı kıta olan bu şiirin bir dörtlüğü şudur:

“Bilsem gelmez idim ben bu Tarsus’a
Bu gamlı gönlümü koymazdım yasa
Haber verdim inzibata polise
Kapı kitli cüzdandan cepte para yok” (s. 207).

Veysel, 76 yaşında yazdığı bir şiirinde, dünyadaki bazı ilmî gelişmelere ve uçak gibi vasıtaların istenen yere ulaşımı kolaylaştırmasına temas ettikten sonra geçmiş zamanlarda hırsızların at ile para, şimdi ise tayyare çaldığını belirtir:

“Hırsızlar çalardı at ile para
Şimdi çalışıyorlar uçak tayyare” (s. 210).

Şatıroğlu, bir taşlamasında karaktersiz olmamayı, yerli-yersiz konuşmamayı öğütler; muhatabının “doğru” (dürüst)

adını takınıp hırsızlık gibi karanlık işler içinde olduğunu anlatır. Böylece iyi ahlâk sahibi olmayı, yerinde konuşmayı ve hırsızlıktan kaçınmayı telkin eder:

“Olmayasın karaktersiz
Çok konuşun6 yerli yersiz
Adın doğru kendin hırsız
Karanlıkta dolaşırsın” (s. 259).

Şatıroğlu, baltasını çalan bir hırsıza hitaben söylediği şiirinde, bunun merhametsizce, faili için ayıp, kendisi içinse can sıkıcı bir davranış olduğunu anlatır (s. 177-178). Söz konusu manzume, bir köylünün hayatında gerekli bir alet olan baltanın çalınmasının doğurduğu üzüntüyü dile getirmektedir.

c) Çapkınlık, Zina- Veysel, bir şiirinde işte hile, sözde yalanın doğurduğu birtakım kötülükleri anlatırken zina ve çapkın evladın da anılan davranışların sonucu olduğunu belirtir: “Ne zina olurdu ne çapkın evlat/ İşte hile sözde yalan olmasa” (s. 143). İslâm’ın işlenmesini yasakladığı fiillerden birinin zina olduğu bilinmektedir. Bu, insanın cinsî ihtiyacını Allah tarafından Kur’an’da “kötü” olarak vasıflandırılarak (İsrâ 17/32) haram edilen ve cezası bildirilen (Nur 24/ 2) malum yolla gidermesidir. Bunun helal kılınan yola aykırı, beraberinde yalan, riya, aldatma gibi kötü fiiller de bulunduğu için hileli bir iş olduğunu söylemek, yanlış olmayacaktır. Evladın çapkınlık, yaramazlık ve haylazlık etmesi de ebeveyni tarafından gerekli dinî, ahlaki terbiyeyle yetiştirilmemiş olması, nefsinin kötü isteklerine uyması, söz konusu ihtiyacın meşru biçimde giderilmesi, yani evlilik yolunun zorlaştırılması gibi çeşitli sebeplerden ileri gelir.

ç) Zulüm- Veysel’in şiirlerinde kınadığı kötülüklerden biri de zulümdür. Bir şiirinde Kıbrıs’taki Türklere Rumların ettiği zulümden bahseden Şatıroğlu, masum çocuklara reva görülen haksız işlerin Allah’ı gücendireceğini, başka bir ifadeyle Yüce Yaratıcı’nın böyle zalimce işlere razı olmayacağını belirtir: “Masum yavruların nedir günahı/ Bu hareket gücendirir Allah’ı” (s. 279).

d) Rüşvet- Bilindiği gibi rüşvet, bir memura haklı veya haksız bir işi yaptırmak için verilen ücret ve hediye (Şemseddin Sâmî 1317/ 1901: 665) demektir. İslâm’da yasaklanan fiillerden birinin de rüşvet alıp verme olduğu malumdur. İslâm âlimlerinin ifade ettiğine göre Bakara Suresi 288 ve Mâide Suresi 42. ayette söz konusu edilen ve yasaklanan kötü fiiller arasında rüşvet de yer almaktadır. (Köse 2008: 303-306). Veysel,

“Ne bir yetim hakkı ne de bir rüşvet
Yanmazdı gönüller olurdu hep şad
Derdimi anlatırken denmezdi kapat
İşte hile sözde yalan olmasa” (s. 143)

diyerek hile ve yalanın doğurduğu kötü fiillerden birinin de rüşvet olduğunu belirtir.

e) Hile, Yalan- Veysel, her kıtasının sonunda “İşte hile sözde yalan olmasa” mısraını tekrarladığı şiirinde, hile ve yalanı insanı doğru yoldan saptıran iki uygunsuz davranış şeklinde tarif ederek onların ihanet, aldatma, hapis gibi

6 konuşuyorsun.

çeşitli musibetleri doğurduğunu anlatır (s. 143). Şatıroğlu, 1967 yılında söylediği bir şiirinde, pek çok kere yalancıya itibar edildiğini teessüfle belirterek gerçekte sahtekârların işlerinin rezalete ve nefrete sebep olduğuna dikkat çeker (“Hilekârın sahtekârın işleri/ Yol açıyor rezalete nefrete” (s. 160). Böylece okuyucu veya dinleyiciye hile ve yalandan kaçınmayı, dürüst olmayı telkin eder. Doğru yoldan şaşmamayı öğütlediği başka bir şiirinde, “Sakin hileden tuzaktan” (s. 246) diyerek sahtekârlıktan sakınmayı tavsiye eder. Veysel, bazı Bektaşî şairlerin zahidi yericî manzumelerinde ve onlara benzer tarzda Rıza Tefkî’in (Bölükbaşı, 1869-1949) nefeslerinde olduğu gibi, bir hocaya hitaben söylediği şiirinde, “Ben bilirim diye halkı aldatma”mayı tavsiye eder (s. 303).

Veysel, Hacı Bektaş’tan manevî yardım dileklerini anlattığı şiirinde, “Yalan sadır olmaz ervah-ı pâktan” diyerek temiz ruhlardan yalanın çıkmayacağını söyler (s. 307). Bu mısra, söz konusu fiilin manen kirlî ruhlar tarafından işleneceği manasını da dolaylı olarak belirtir. Yalan, gerçeğin zıddıdır. “Gerçek geldi yalan kaçtı sıkıldı” (s. 182) diyen şair, manaca “Hak geldi, batıl yok oldu. Şüphesiz batıl yok olmaya mahkûmdur” mealindeki (İsrâ, 17/81) ayete uygun bir söz söylemiştir. “Yalanı görünce bereket kaçtı” diyen Şatıroğlu, gerçeğe aykırı beyan gibi kötü davranışların bereketi kaçıracağı kanaatindedir. Ona göre vicdan da yalanları çiğneyip geçmiştir (s. 183). Şair, fikrin bir şehre benzetilebilecek insan vücudunu düzenlediğini, kızarak yalanı dışarı kovduğunu belirtir (Fikir geldi düzenledi o şarı/ (...) Kahretti yalanı kovdu dışarı/ Pişmemişti daha yalan çiğ idi” (s. 183). Bundan dolayı cahilin kuru lafına aldanmamak, dünyanın her tarafına hükmetse de arzusu, hedefi ve yolunun yalan olduğunu bilmek lazımdır:

“Aldanma cahilin kuru lafına
Kültürsüz insanın külü yalandır
Hükmetse dünyanın her tarafına
Arzusu hedefi yolu yalandır” (s. 287).

Veysel, bir gencin şiirli mektubuna karşılık gönderdiği manzum cevabında, sözünün yalan değil gerçek olduğunu, doğru yola adım atıp bir “gerçeğin”, yani kâmil mürşidin elini tuttuğunu anlatır: “Sözüm gerçek değil yalan/ Gerçeklerdir baki kalan” (...) “Doğru yola attım adım/ Bir gerçeğin elin tuttum” (s. 229).

Veysel, saz çalarak halka şiirler söyleyen âşıkları tasvir ettiği manzumesinde, onların ağızlarına geleni attıklarını, iyi, kötü demeden herkesi övdüklerini, “ibrişimden nazik ipek teline” çeşitli yalanları taktıklarını belirtir (s. 266). Âşıkları, başka bir deyişle şairleri ikiye ayıran, onların yalancı olanlarını yeren, iyilerini ayrı tutup takdir eden bu manzume, Kur’ân-ı Kerim’in Şuarâ Suresi sonundaki (224-227.) ayetlere uygun görünmektedir.

f) İftira- Bilindiği gibi iftira, yalan söylemek, birine yalandan suç, kusur ve yerilmiş hâlleri isnad etmek (Hüseyin Remzî 1305/1888: 91), bir kişinin yapmadığı bir kötülüğü hakkında yaptı diye yalan söylemektir. (Mehmed Salâhî 1313/1896: 409). İftiranın günah olduğu hakkındaki Kur’an ayetlerinden biri şu mealdedir: “Kim bir hata veya günah işler de onu bir suçsuzun üzerine atarsa, muhakkak iftira etmiş ve apaçık bir günah yüklenmiş olur.” (Nisâ, 4/ 112). Âşık Veysel, iki cihanda kazançlı olmak için doğru yoldan sapmamayı öğütlediği şiirinde, “Meydan almaz kuru bühtan” diyerek kuru iftiranın gelişmeyeceğini ve yayılmayacağını belirtir (s. 246). Veysel’in cemiyet fertleri arasında sona ermesini istediği kötülüklerden biri de iftiradır. Şatıroğlu, her mısrasının sonunda “kardaş” diye hitap ettiği vatandaşlarından, birbiri hakkında gerçeğe aykırı isnatlarda bulunmaması hususundaki temennisini

“Son verelim iftiraya bühtana” diyerek dile getirir (s. 306).

g) Kibir- Büyüklük taslayıp başkalarını hafife almak, kendini beğenmek (Hüseyin Remzî 1305: II/ 182), burun büyüklüğü, gurur (Ahmed Vefik Paşa 2000: 696) manası da bulunan kibir, Yüce Allah’ın sevmediği, Kur’an’da insanları sakıncı yaptığı (mesela Nisâ 4/173, A'râf 7/40, 88, 166, Nahl 16/23, 29) bir davranış olup Veysel’in de verdiği huylar arasında yer alır. Şair, gönlüyle konuşma niyetiyle söylediği şiirinde, ona kendisini yüksek görmemeyi öğütler: “Ey gönül kendini yüksek gözetme” (s. 258). Veysel, tahammül kapısında durduğu zaman gülü soldurmuyacağı fikrindedir. Kendisi kötü duygu ve huylardan kurtulmayı istemekte; fakat kibir, kin, nefis ve tamah, bu dördü onu bırakmamaktadır (“Kin ile kibirden olaydım beri/ Nefis var tamah var dördü bırakmaz” s. 326).

ğ) Hayâsızlık- Bilindiği gibi utanma manasına gelen hayâ, kınanacak hâl ve hareketlerden sakınma sebebiyle insan hayatında meydana gelen başkalaşma demektir. Hayâ, iki çeşit olup biri, insanların yanında avret yerini açmaktan utanma misali fitrî (yaratılıştan ileri gelen), diğeri ise inanan kimsenin Yüce Allah'tan korkarak günahlardan çekinmesi gibi imanla ilgilidir. (Hüseyin Remzî 1305: I/ 469-470). İnsanı kötülükleri işlemekten alıkoyan bu duygu, İslâm'da güzel görülüp övülmüştür. Veysel, dünyadaki değişiklik ve kötü gidişlerden bahsettiği bir şiirinde, halkın dilinde çirkin sözlerin gezdiğini, kızda, gelinde edep ve hayânın kalmadığını belirtir. (“Çirkin sözler halkın dilinde/ Ud118 edep kalmadı kızda gelinde” (s. 159)

“İnsanın edebi udu kalmadı
Günahın sevabın adı kalmadı” (s. 211).

Veysel, kız veya kadınların, örtülmesi İslâmca farz olan vücut organlarını teşhir edercesine kamuya açık yerlerde gezmesini de kınamakta; bu menfi değişikliği gerçek(veli, kâmil mürşit, ârif)lerin dünyanın son zamanlarına dair verdikleri haberlerin tezahürü saymaktadır:

“Bilmem ki bu işler nasıl olacak?
Apaçık geziyor hep baldır bacak,
Gerçeklerin sözü yerin alacak,
Rezalete hadd-i pâyân kalmadı.” (Aşkun 1973: 9).

h) Sözünde Durmamak- Verdiği sözü tutmak ve yerine getirilmeyecek vaade bulunmamak da İslâm’ın gerektirdiği bir vazifedir. Şatıroğlu’nun kanaatine göre, mert insanın sözü özüne uyar. (“Mert insanın sözü uyar özüne” s. 204). Veysel, sosyal değişiklikleri tasvir ettiği bir şiirinde, insanların kimisinin söz verip sözünde durmadığını ve işlediği suçun farkına varmadığını anlatır:

“Kimisi söz verir sözünde durmaz
Hakikati doğru sözü duyurmaz
İşlediği suçun farkına varmaz
Ne yüz ile varacağız ahrete” (s. 159).

ı) Hırs- İnsanlarda kanaatin kalmaması ve açgözlülüğün yaygınlaşması da Veysel’i tedirgin eden değişikliklerden biridir. O, bu menfi yöndeki değişimleri, dünyanın son zamanlarının alâmetleri arasında saymaktadır:

118 ud: Utanma, sıkılma.

“Ne acayip bir zamana uğradık
Kanaat bereket biri kalmadı
Ahir şer demişler sözleri sadık
Ataların sözü geri kalmadı” (s. 165).

Âşık, dünyanın tadının kalmadığını anlattığı başka bir şiirinde de insanların kanaatsizliğine şöyle temas eder: “Dünyanın malını doldursa eve/ Kanaat eyleyip doyan kalmadı” (s. 166). Şatıroğlu, nice hayat tecrübelerinin mahsulü olan başka bir şiirinde, dünyada arzu ve isteklerin tükenmediğini, çekilen zahmetlerin günden güne arttığını, kanaat sahibi kişilerin kalmadığını belirtir. (“Kalmamış dünyada ehl-i kanaat” s. 243). Aşk sahipleri hırs ve kirden kalbini temizleyip giden kişilerdir. (“Ehl-i aşklar hırstan kirden/ Yüreğini yıkar gider” s. 277). Ona göre cömertlik, hırsı mağlup eden iyi bir huydur. (“Sahavet tamaha vurunca yıktı” s. 182). Bilindiği gibi “isar”, esirgemenen bağışlama ve kendisini cimrilikten koruma, Kur'an'da övülen bir huydur: “...Kendilerinin ihtiyaçları olsa dahi (göç eden kardeşlerini) öz canlarına tercih ederler. Kim nefsinin (mala olan) hırından ve cimriliklerinden korunursa işte onlar kurtuluşa erenlerin ta kendileridir.” (Haşr, 59/9).

i) Boş ve Faydasız Konuşma- Kur'an'ın Mü'minûn Suresinin başlarında, kurtuluşa erecek müminlerin vasıfları sayılırken boş şeylerden yüz çevirmeleri de belirtilir: “Onlar ki faydasız işlerden ve boş sözlerden yüz çevirirler.” Boş söz ve işleri bırakmanın lüzumu konusunda şu manadaki hadisi de hatırlatmak uygun olacaktır: “Kişinin mâlâyânîyi terk etmesi müslümanlığının güzelliğindedir.” (*İbn Mâce*, “Fiten”, 12; *Tirmizî*, “Zühd”, 11).

Manasız söz söylemek, Veysel'in yerdığı, dinleyici veya okuyucuları sakındırdığı davranışlardan biridir:

“Manasız mantıksız kem laf etme
Boş sözler kavganın dili sayılır” (s. 303).

Veysel, vatandaşına boş konuşup gülüşenlere uymamayı tavsiye ederek onların kişiyi lüzumlu işinden alıkoyacağını belirtir. Böyle lâflara ilgi gösterip çalışma gibi gerekli vazifelerini ihmal eden kimse, tembel perişanlara karışacaktır:

“Kulak ver sözüme dinle vatandaş
Uyma lâklâk edip gülüşenlere
Seni meşgul eder işinden eğler
Karıştır[sın] tembel perişanlara” (s. 158).

İnsan, sağlam bir iş tutup onu elden bırakmamalı; saçma sapan sözlerin değersiz olduğunu bilmelidir:

“(…) Bir sağlam iş tut da elden bırakma/ Saçma sapan sözler hep delip takma¹¹⁷”

VEYSEL'İN ŞİİRLERİNDE GEÇEN BAZI TASAVVUFİ İSİM, MEFHUM ve SUFİLER

a) “Gerçekler” (Velî, mürşid-i kâmil, ârif, ermişler)

Veysel, 14-17. asırlarda meydana getirilmiş bazı Türkçe edebî eserlerde olduğu gibi “gerçekler” kelimesini, “velî, mürşid-i kâmil, ârif, ermişler” (Dilçin 1983: 92) manalarında kullanmaktadır. Başka bir ifadeyle, “gerçekler, “manâsız davâya girişmeyen, gerçekten de yolunun ehli olan mürşitler ve canlardır.” (Gölpınarlı 1977: 133). Şatıroğlu, 1943'ün son ve 1944 yılının ilk aylarında Kastamonu Gökçöy Köy Enstitüsündeyken söylediği şiirin nihai

117 delip takma: Kıymetsiz, önemi olmayan.

kıtasında ârif, veli ve kâmil mürşitlerin ışığının durmadan yandığını, aşk ehlinin uzağının yakın olduğunu belirtir:

“Durmaz yanar gerçeklerin çırağı
Yakın olur ehl-i aşkın ırağı” (s. 146).

Bu mısralarda ilâhî nurdan, Kur’an’dan feyiz alarak aydınlanan irfan sahibi kişilerin, ışıklarını eser ve tesirleriyle devamlı saçtıkları dile getirilmekte; ayrıca hakiki aşka sahip insanlar için uzağın yakın olduğu, onların ilham, keşif, sadık rüya gibi yollarla bilgi edinebilecekleri ima edilmektedir.

Şatıroğlu, Özbek İncebayraktar adlı gencin şiirli mektubuna karşılık gönderdiği manzum cevabında, doğru yola adım attığını, bir mürşidin elini tuttuğunu, yani tevbe edip ona bağlandığını, böylece kin ve kibri kapattığını anlatır. Buradaki “Bir gerçeğin elin tuttum” mısraı, Veysel’in irfan sahibi bir kişiye intisab ettiğini düşündürmektedir:

“Doğru yola adım attım
Bir gerçeğin elin tuttum
Kini kibiri kapattım” (s. 229).

b) Tekke, Asitane- “Tekke” dayanma, istinad manasındaki “tekye” kelimesinin halk dilinde aldığı şekil olup kısaca dervişlere mahsus ikamet ve ibadet yeri (Muallim Nâcî ts.: 274) şeklinde tarif edilebilir. Biraz daha açmak gerekirse, tekke, bir şeyhin reisliği ve idaresi altında dervişlerin dayandıkları, zikir, mukabele ve çileyle uğraştıkları daire, hankah, dergâh, zaviye (Şemseddin Sâmî 1317/1901: 432) demektir. Eşik, Osmanlı saltanatının merkezi, İstanbul (Muallim Nâcî ts.: 7) gibi karşılıkları da bulunan âsitâne ise burada dergâh veya büyük tekke (Şemseddin Sâmî 1317/1901: 34) manasında kullanılmıştır. Veysel, Halkevleri’ni övmek üzere söylediği şiirde, bu kurumların Hakk’ın evi olduğunu ileri sürer. Aynı manzumenin başka bir kıtasında, tekke ve asitaneyi sayıp -sebebini bildirmeden- yana yana ah çektiklerini söyler; Halkevi’nin de insan için bir yol, hatta Hakk’ın evi olduğunu dile getirir:

“Cami Tekke asitane
Ah çekeriz yana yana
Bu da bir yoldur insana
Halkın evi Hakk’ın evi” (s. 195).

Bu mısralarda Tek Parti devrinde açılan Halkevleri’nin cami, tekke, asitane gibi İslami ve tasavvufi kuruluşlarla birlikte anıldığı; dünyevi bir kuruma “Hakk’ın evi” olmak gibi dinî ve irfani bir vazifenin yüklendiği görülmektedir. Şatıroğlu’nun devrin siyasi havasına uygun mesajları taşıyıcı bu ve emsali şiirlerini, görme engelli oluşu ve okuma-yazma bilmemesi gibi sebeplerden dolayı ülkede meydana gelen bazı hadiseleri sağlıklı biçimde değerlendiremeyişinin mahsulleri saymak, kanaatimizce, yanlış olmayacaktır. Bu hususta akla gelen başka bir ihtimal de Âşık Veysel’in 1930’lu senelerde saz çalıp şiir söyleme sanatını icra konusunda Ahmet Kutsi Tecer (1901-1967) gibi devlet memurlarından destek görmesi ve 1940’lı yıllarda köy enstitülerinde bağlama öğretmenliği yapmasının, resmî tercihlere uygun davranmasını gerektirdiği; farklı fikir ve intibaları olsa dahi onları ifade etmeye elverişli zemini bulamadığıdır. Bu manzumeden de anlaşıldığına göre Halkevleri, teknik araştırma, köy, spor, temsil, güzel sanatlar, mimari, resim heykel, edebiyat gibi ilim ve sanat sahasında faaliyetlerde bulunmak üzere açılmış dünyevi kurumlardır. Cami, Müslümanların ibadet ettiği, İslami bilgileri edindiği, tekke ise -ideal hâliyle- Bâtini, irfani ilmi hem teorik hem de amelî (pratik) olarak öğrendiği, olgun bir insan olmanın icaplarını yerine getirdiği

mekândır.

c) Ehl-i Dil- Veysel, Tarsus'taki Şadırvanlı Han'da kalırken parasının çalınması üzerine söylediği şiirde, bu konudaki şaşkınlık ve üzüntüsünü dile getirdikten sonra "Ehl-i dil olanlar asla bunalmaz" der (s. 207). Bu mısra, âşığın kendisini "ehl-i dil", yani gönül sahibi, Allah'ı bilen kişi (Şemseddin Sâmî 1317/1901: 232) saydığını düşündürmektedir. Söz konusu tamlama, "neşeli, zevkli, hâl ehli, aşk ve şevk sâhibi" (Gölpınarlı 1977: 111) manasına da gelir. O, inzibat ve polis tarafından bulunamasa da kimsenin yaptığı kötü işin yanına kâr kalmayacağı fikrindedir. ("Herkesin ettiği yanına kalmaz".)

Şatıroğlu, Karaözü'nü övmek üzere söylediği şiirinin sonunda, bu köyü kuranların hayırlı kurduğunu, oradaki insanların her birinin "ehl-i dil" olduğunu söyler. ("Her biri bir ehl-i dildir Kar'özü" s. 325). "Ehl-i dil" yerine "ehl-i zamir" tamlamasını da kullanan Veysel, tembelliği ve tavra, domine gibi oyunları bırakıp çalışmayı, aynı zamanda tutumlu olmayı telkin ettiği şiirinde şöyle söyler:

"Ya bir zanaatkâr ya bir memur ol
Düşün her tarafı ehl-i zamir ol" (s. 299).

ç) Allah'tan Geliş ve Ona Dönüş- Veysel'in

"Göklerden süzöldüm tertemiz indim
Yere indim yerli renge boyandım
Boz bulanık bir sel oldum yürüdüm
Çeşit çeşit türlü renge boyandım" (s. 222)

kıtasıyla başlayan şiiri, bir devriyedir. Bilindiği gibi yaratılış, başlangıç ve son hakkında söylenen, insanın hayatı boyunca geçirdiği değişiklik ve olgunlaşmaları anlatan tasavvufi şiirlere "devriyye" denir. Başka bir ifadeyle bu tür manzumelerde ilâhi nurun insana geçişi, insanın da Ona yükselişi anlatılır. Devriyye, doğumdan ölüme kadar insanın geçirdiği safhaları hikâye eden yaşnameye de dönüşmektedir. (Devriyye hk. daha fazla bilgi için bk. Uzun 1994: 251-253). Veysel'in söz konusu şiiri, kendi ömrü, hatta daha geniş zaviyeden bakıldığında denebilir ki, bütün insanlığın hayatı üzerinde bilgece bir düşünüşün mahsulüdür. Yokluktan varlık sahasına çıkan insan, bu dünyada hâlden hâle geçmekte; çeşit çeşit renklere boyanmaktadır. Zaman zaman yolunu şaşırarak insafsız, hayâsız ve korkusuzca günahlar işleyip kirlenmekte; kuru bir sevdanın peşine düşüp nice kayalardan, taşlardan uçmaktadır. Bazen yere düşüp sürünmüşse de -kirlî suyun arıtılması misali- eleklerden geçerek yıkanıp arınmış ve kâmilce kârlı bir renge bürünmüştür. Irmakların akıp denize kavuşması gibi o da ummana karışmış; aydın ve nurlu bir renk almıştır. İnsanoğlunun yeryüzündeki macerasının irfani bir tecrübe ve bilgi birikimiyle tasviri sayılabilecek bu şiir, şu mısralarla sona ermektedir:

"VEYSEL yoktan geldim yok olup geçtim
Ben diyenler yalan gerçeği seçtim
Bir buhar halinde göklere uçtum
Kayboldum o sırlı renge boyandım"

Bir müddet yaşadıktan sonra ölüp ortadan kalkan insan, masallardaki kalıplaşmış başlangıçla söylenecek olursa, "bir varmış, bir yokmuş"a dönmektedir. İslami yönden incelendiğinde, denebilir ki, bu, insan hayatının başlangıç

ve sonunu, “(...) Biz Allah’a aidiz ve Ona döneceğiz” mealindeki (Bakara, 2/156) ayete uygun şekilde anlatan ibret verici bir şiirdir.

d) Allah Sevgisi- Bilindiği gibi, aşk, tasavvufta mühim yer tutan kelime ve mefhumlardan biridir. Âşık Veysel’in Allah sevgisini oldukça ustaca dile getirdiği bir eseri, her kıtası sonunda “Sen olmasan ben olmazdım” mısraını tekrar ettiği şiiridir (s. 223). Mâlûm olduğu üzere, “Kendini bilen Rabbini bilir” özlü sözü, İslami ve irfani eserlerde çokça anılır. Vücudu hakkında düşünerek Mucid’inin varlığı fikri ve inancına erişen Şatıroğlu, Ona duyduğu büyük sevgiyi, gücü yettiği, dili döndüğü kadar anlatmaya uğraşmaktadır. Kendisi, Klâsik Türk Edebiyatı ve Türk Halk Edebiyatında olduğu gibi, mecnun ve bülbül misali, Sevgili ise aşk ve gül... O, her an âşıkın kalbinde yaşar. Kendisinin bütün varı-yoğu Odur. O, Şatıroğlu’nun kalbindeki aziz misafirdir:

“Kalbimde yaşarsın her an
Varım yoğum sensin inan
Kalbimdeki aziz mihman
Sen olmasan ben olmazdım”

Sevgili, ansızın âşığın kalbine girmiş; ona çeşit çeşit dertler vermiştir. Kendisinin bütün varlığı O’dur; başka kazancı ve kârı yoktur. O, Veysel’e kendisinden daha yakındır.

Veysel, “Şu dünyaya geldim ne oldu kârım” (s. 150) mısraıyla başlayan şiirinde, bu dünyada günlerini, mevsimlerini gaflet içinde geçirdiğini esfle anlatarak kendisini kınar: Ne bir bilgin olup ileriye görmüş, ne bir Mecnun olup Leylâ’yı sormuş, ne de bir doğru yoldan hedefe varmıştır... Birçokları gibi dere tepe gezmiş; denizde bocalayan bir gemi misali zamanını olup bitenlerden habersizlikle harcamıştır. Şair, bu şiirin sonunda nefesine hitap ederek ne ararsa kendisinde aramasını tavsiye eder. Çünkü kullara birçok varlık verilmiştir. Çalışıp “hakiki yâr”e yaklaşan kişi, gününü saadet içinde geçirecektir. Buradaki “hakiki yâr”in beşerî bir dostu, vefalı eşi anlattığı düşünülebilirse de şiirin bütünü göz önünde tutulduğunda Allah’ı ima ettiğini söylemek daha isabetli görünmektedir:

“VEYSEL ne ararsan kendinde ara
Nice varlık verilmiştir kullara
Çalışıp yaklaşan hakiki yâre
Geçirir gününü saadet içinde” (s. 150).

Şair, “İzi kayıp kendi gizli bir yâre” (s. 152) mısraıyla başlayan şiirinde, aşkla Allah’ı arayışını, güllere, bülbüllere soruşunu, çiçek, çimen gibi varlıklarda onun izini görüşünü anlatır. Bu mısralar, insanın yalnızlığını giderecek, birlikte mutlu olacağı bir dost bulma gayretinin mahsulü gibi okunup anlaşılmaya müsait görünüyorsa da -bizce- yine varlığın manasını ve kâinatı Yaratanı arayışın eseridir. Âşığın, bilhassa üçüncü kıtadaki “Mekândan münezzeh gizli sanırdım/ Kaplamış âlemi nazarım böyle” mısraları, varlığı her şeyi kuşatan bir sevgiliyi bulmaya çalıştığını düşündürmektedir.

Şatıroğlu, “Aşkın beni elden ele gezdirdi” (s. 191) mısraıyla başlayan ve altmışiki yaşında söylediği anlaşılan başka bir şiirinde de Allah’a hitap eder. Kendisi Onun aşkıyla diyar diyar gezmiş, çok dolaşmasına rağmen eşini bulamamıştır. Bundan dolayı canından bezdiğini belirten şair, “Tuzlu imiş yiyemedim aşını” diyerek dünyada

nimetler yanında hastalık, ayrılık, ölüm gibi acı verici imtihanların da bulunduğunu ima eder. Altmışiki yıldır onu arayan âşığın sabrı tükenmiş, rahatı kalmamıştır. Özlediği yârini dağa, taşta, kurda, kuşa sormuş; onun hikmetini kimsenin bilmediği fikrine ermiştir. O, her millete bir yüzden görünmüş; kendisini gözlerden gizlemiştir. Fakat bu dünyayı O yaratmış ve sahiplenmiştir. Çünkü nakşını, işlemlerini her şeyde göstermektedir. Böylece bu âlemdeki kendi hayatı ve diğer varlıklar üzerinde düşünerek onları meydana getiren Yaratıcıyı tanıyan Şatıroğlu, “Görenlere açık körlere gizli” diyerek Allah'ın varlığının akıl, fikir ve basiretle anlaşılabilceğini, manen kör denebilecek kimseler içinse gizli kalacağını belirtir. Âşık, “Bir dert ehli bulsam derdim söylesem” mısraıyla başlayan şiirinin sonunda derdine çare bulunmadığını, hakiki yâre arzuhal sunduğunu, yani hâlini arz ettiğini, Onun gelip yaralarını saracağını anlatır (s. 200). Veysel'in burada “hakiki yâr” diyerek Allah'ı gerçek dost saydığını, dertleri için ondan şifa dilediğini söylemek, kanaatimizce, yanlış olmayacaktır.

e) Molla- Derviş- Şatıroğlu, “Beni hor görme kardeşim/ Sen altınsın ben tunç muyum” mısralarıyla başlayan şiirinde (s. 241), “Kimi molla kimi derviş/ Allah bize neler vermiş” der. Denebilir ki, burada “molla” kelimesiyle dinî ve onlara vasıta sayılan ilimleri tahsil etmek isteyen kişi veya büyük âlim, hoca (Şemseddin Sâmî 1317/ 1901: 1398), “derviş” adıyla ise tarikatlardan birinin şeyhine bağlanmakla hususi kıyafete girerek tekkede hizmet, çile ve riyazetle uğraşan kimse (Şemseddin Sâmî 1317/ 1901: 607-608), başka bir ifadeyle “ilm-i ledünn”, “tasavvuf” gibi isimler verilen Bâtınî bilgiyi elde etme yoluna girmiş kişilere işaret edilmektedir. Sonraki mısradaki her iki tür ilmin de İlâhî bağış olduğu ima edilmiştir.

Veysel, “Aldanma cahilin kuru lafına” mısraıyla başlayan şiirinin sonunda “kâmillik ilmi”ne temas eder. Onun “kâmillik ilmi” tamlamasıyla insanı olgunlaştıran, tecrübi ve irfani bilgiyi kast ettiğini söylemek mümkündür:

“Cahil okur amma âlim olamaz
Kâmillik ilmini herkes bilemez
VEYSEL bu sözlerin halka yaramaz
Sonra sana derler deli yalandır” (s. 287).

f) İlham- Allah tarafından feyiz yoluyla kalbe bir şeyin düşürülmesi (İbrâhim Cûdî 1332/1913: 138) demektir. Tasavvuf ehli arasında değer verilen bir bilgi çeşididir. Veysel, bir şiirinde, kırk yaşından sonra İlahi ilhama eriştiğini dile getirir: “Kırk yaşımdan sonra kalbime ilham/ Erişti Mevla'dan bir ihsan oldu” (s. 318).

Âşığın ilhamını -mecazi manada- insandan alması da mümkündür. Nitekim 1969'da Anadolu turnesinde Maraş-Pazarcıklı Âşık Kul Ahmet'le karşılaşan Veysel, ona şu soruyu yöneltmiştir:

“VEYSEL der ki sultanını kim bilir
Âşık ilhamını kimlerden alır” (s. 343).
Kul Ahmed bu soruya şu cevabı vermiştir:
“KUL AHMED'im kuldur sultanın bilir
Âşık ilhamını insandan alır” (s. 344).

g) Tecelli- Görünmek, Allah'ın feyzinin izlerinin varlıklarda ortaya çıkması, aynı hakikatlerden bir hakikatin âriffin kalbinde açılması, müminin kalbinde bazı feyizlerin zuhuru, baht, talih (İbrâhim Cûdî 1332/1913: 245-246) gibi manalara gelir. Veysel'in bu kelimeyi şiirlerinde, “Tecelli derdini derdime kattı” (s. 262), “Gam ile yoğrulmuş bu

dertli beden/ Yoksa tecelli mi bilmem ki neden” (s. 276), “Ayrılık tecellim gurbe kaderim” (s. 293) örneklerinde olduğu gibi, daha ziyade baht manasında kullandığı görülür.

ğ) Kûşe-i Vahdet- Veysel, yalnızlık köşesi, birlik köşesi manasına gelen bu tamlamayı da birkaç şiirinde kullanmıştır:

“Gitmiyor gönlümün kederi yası
Doğru söyleyene diyorlar asi
Bitmez bu dünyanın kuru davası
Çekil VEYSEL bir kûşe-yi vahdete” (s. 160).
“Kûşe-i vahdete çekilsem dursam
Mihnet-i dünyanın derdi bırakmaz
Feragat eylesem sohbetten sazdan
Sevdiğim güzelin virdi bırakmaz” (s. 326).

Görüldüğü gibi, şair bu ikinci dörtlükte, köşesine çekilip yalnız yaşama isteğini duyduğunu, fakat dünya zahmeti derdinin buna engel olduğunu, sohbetten, sazdan vazgeçmeye kalksa, sevdiği güzelin “virdi”nin kendisini bırakmayacağını söylüyor. Bu kıtalardan, âşığın zaman zaman her şeyi “terk” edip yalnızlık veya birlik köşesine çekilme arzusunu hissettiği, ancak çeşitli iç ve dış engeller yüzünden bu isteğini gerçekleştirmediği anlaşılmaktadır.

h) Sufiler ve Mutasavvıf Şairler- Veysel, şiirlerinde Hallâc-ı Mansur, Mevlânâ, Hacı Bektaş, Yunus Emre, Pir Sultan, Ruhsati gibi sufileri ve mutasavvıf şairleri saygıyla, övgüyle anmaktadır. O, her yerde, her şeyde Allah’ın varlığını gördüğünü dile getiren coşkun şiirinde, tasavvuf tarihinin tanınmış isimlerinden Hallâc-ı Mansur (858-922) ve güzel ilahileriyle meşhur Yunus Emre’yi şöyle hatırlatır:

“Neyim ne olacak elde neyim var
Karac’oğlan Dertli Yunus soyum var
Mansur’a benzeyen bazı huyum var
Ne sen var ne ben var bir tane Gaffar” (s. 260).

24 Şubat 1950 tarihli *Zafer* gazetesinde yayınlanan “Âşık Veysel ile bir konuşma” başlıklı röportajdan öğrendiğimize göre, Suat Taşer, meşhur halk şairine şu soruyu da yöneltmiştir: “Hiç mektep medrese görmediğiniz ve gözleriniz de görmemeye başlayalı bunca zaman olduğu halde nasıl olup da böyle bilge bir şair olduğunuza şaşanlar var. Sizi şiir bakımından Yunus Emre ile akraba sayıyorlar, ne dersiniz?” Veysel, bu suale şu cevabı vermiştir: “Mektep, medreseden alamadığımı hilkatin yardımı ile hayattan aldım. Yunus’la akrabalığıma gelince, buna da şöyle cevap vermek icabeder: Bir çuval buğdayın içinde arpa, yulaf, mısır, ve nohut da karışık olsa; bunları bir tarlaya serpseler; buğday gene buğday, arpa gene arpa; yulaf, mısır ve nohut da gene yulaf mısır ve nohut olarak çıkar değil mi?” Veysel, aynı gazetecinin, “Gelmiş geçmiş âşıkların içinde en çok kimleri seviyor ve beğeniyorsunuz?” sorusuna cevap verirken Yunus’u başta saymıştır: “Âşık, âşık olduktan sonra hepsini sever ve beğenirim. Ama bir ikisini saymamı isterseniz, Yunus, Karacaoğlan, Dadaloğlu ve Emrah diyebilirim.” (Taşer 1950: 4).

Âşık Kul Ahmet, 1969’da Anadolu turnesindeyken karşılaştığı Âşık Veysel’e şu soruyu sorar:

“Tutup tuzağa sürseler
Yollarına top kursalar
Seni yüz yerde vursalar
Sen hakkından cayar mıydın”
Âşık Veysel bu suale şu cevabı verir:
“Üzerime gaz dökseler
Tenimi nara yaksalar
Beni yüz dara çekseler
Yine Hak'tan cayar mıyım” (s. 345).

Veysel'in bu dörtlüğünde “dara çekseler” “Hak'tan cayar mıyım” istifhamıyla idam edildiği bilinen Hallâc-ı Mansûr'a işaret ettiğini söylemek mümkündür.

Şatıroğlu, Çamlıbel'e güzelleme denebilecek bir şiirindeki “Yıldızdağı Pir Sultan'ın yaylası” (s. 221) mısraıyla 16. asırda yaşamış ünlü âşığı anar. “Ziyaret eyledim koca Sivas'ı” (s. 254) mısraıyla başlayan şiirinde de Pir Sultan ve Ruhsatî'yi bu şehrin “çok kuvvetli şairleri” arasında sayar:

“Çevre yanı Yıldız Tecer kar imiş
İnsanların bağı bir ikrar imiş
Çok kuvvetli şairleri var imiş
Ruhsatî Pir Sultan varı Sivas'ın” (s. 254).

Veysel, Karaözü'nü övdüğü şiirinde, “Şair Sadık felsefeden okurmuş” (s. 325) diyerek 18. asrın sonlarında ve 19. asrın ilk yarısında yaşamış, bir müddet adı geçen köyde de oturmuş Sadık (1771?-1839?) mahlaslı tekke şairi Hüseyin'i hatırlar.

Âşık, bahis başında temas ettiğimiz şiirinin sonunda, Farsça rubailerıyla tanınan, bu şekildeki manzumeleri bazılarınca tasavvufi manada da yorumlanan Ömer Hayyam'ı (ö. 1132?), neyzenliği, hicviyeleri ve içki düşkünlüğüyle meşhur, birtakım dinî, tasavvufi, felsefi şiirleri de bulunan Neyzen Tevfik'i (1879-1953) de anar:

“Hayyam'a görünmüş kadehte meyde
Neyzen'e görünmüş kamışta neyde
Veysel'e görünür mevcut her şeyde
Ne sen var ne ben var bir tane Gaffar”

Şatıroğlu'nun manzumeleri arasında, Neyzen Tevfik'in “ebedî yurduna” göçü üzerine duyduğu üzüntüyü dile getiren bir şiiri de vardır (s. 317). Veysel, her kıtasının sonunda “âşıklar” redifini kullandığı manzumesinde, saz çalıp şiir söylemek suretiyle gelir elde etmeye çalışan halk şairlerini tasvir eder. Konumuz bakımından dikkat nazarımızı çekici olan husus, Şatıroğlu'nun onları ağızlarına geleni atmaları, “âşığım” diye çalım satmaları, yiyecekleri haram-helâl demeden yutmaları, iyi-kötü ayırmaksızın herkesi övmeleri, kıza, geline şehvetle âşık olmaları, yalan söylemeleri gibi sebeplerden dolayı yermesi, şiirinin sonunda “Asıl âşıkların arzu cemâldir/ Arifler bilirler ehl-i kemâldir” (s. 267) mısralarıyla “asıl âşıklar”ı ayrı tutmasıdır. Hakiki âşıkların isteğinin “cemâl” veya güzelliğini göstermek olduğuna işaret eden Veysel, onları olgunluk ve fazilet sahibi âriflerin bildiğini söylemekle yetinmiştir.

Şair, başka bir şiirinde böyle âşıkların aşk içkisini ezelden içtiğini, bir kuru tahta(dan ibaret olan saz)dan ve sarı telden değil, dostun bahçesinde açılan gülü deste deste derince coştüğünü anlatır. Beşerî aşk duyguların tasvir ediyor görünen söz konusu manzumenin ikinci kıtası, "...ezelden", "Dostun bahçesinde..." kelimeleri göz önünde tutularak irfani bir sevginin ifadesi gibi okunmaya da elverişli sayılabilir:

"Âşıklar aşk meyin içmiş ezelden
Ne kuru tahtadan ne sarı telden
Dostun bahçesinde açılan gülden
Girip deste deste derince coşar" (s. 272).

Yine Şatıroğlu'nun, 1949'da yayınlanmış bir şiirinde, "Ehl-i aşkı bir cemale kurbanık" mısraından sonra nihai kıtada, tutulduğu sevdanın "kadim" (eski, derin, başlangıcını bilen kimse bulunmayan) olduğunu belirtmesi ve Allah'ı şahit göstererek bu yoldan dönmeyeceğini söylemesi de hem beşerî hem ilâhî sevginin tasviri sayılabilir:

"Doldurup bir bade verdiler bana
Dediler bu sevda kadimdir sana
Yanmak için Veysel olmuş pervana
Dönmezem bu yoldan tanrımdır tanık" (s. 352).

"Mevlânâ'yı Ziyaret"

Veysel'in hece ölçüsünün 8'li kalıbıyla yazdığı altı kıtalık bir şiirinden (s. 138), Mevlânâ Celâleddîn-i Rûmî'nin (604-672/1207-1273) Konya'da bulunan türbesini ziyaret edip duygularını dile getirdiğini anlıyoruz. Mevlânâ'nın 13. asırdan 21. asra kadar herhangi bir tarikate mensup olan veya olmayan birçok Türk şairi üzerinde tesirinin görüldüğü bilinmektedir. Sayılamayacak kadar şair, onun ilim, irfan, fazilet ve ilâhî aşkına duyduğu sevgiyi, hürmeti belirtmiş, divan veya mesnevi sahibi edebî şahsiyetlerden bir kısmı ona methiyeler yazmıştır. Celâleddîn-i Rûmî'nin Farsça söyleyip yazdırdığı *Mesnevî-i Mânevî*'si, Mevlevî tekkelerinde okunup Türkçeye tercüme edilerek açıklanmış; 15. asırdan itibaren bazı şairler "Molla-i Rûm"un bu altı ciltlik eserini kısmen veya tamamen Türkçeye çevirmiştir. 18. asır divan şairlerinden Süleyman Nahîfî'nin (ö. 1151/ 1738) *Mesnevî*'yi baştan sona kadar aynı nazım şekli ve aruz kalıbıyla tercüme ettiği mâlûmdur. Yine mesnevi şeklindeki bazı metinlerde veya mensur eserlerde *Mesnevî-i Mânevî*'den hikâyelerin tercüme edildiğine de zaman zaman rastlanmaktadır. 18. asrın ikinci yarısının tanınmış edebî şahsiyetleri ve Şeyh Galib'in (1171-1213/1757-1799) müritleri arasında yer alan Esrar Dede (1162-1211/1749-1797), müşşidinin isteği üzerine, Mevlevî şeyh ve dervişlerin şair olanları hakkında bir tezkire yazmıştır. Bütün bunlar, Mevlânâ'nın Türk milleti, hatta eserlerini okuyan başka insanlar tarafından ne derece sayılıp sevildiğini gösteren işaretlerden bir kısmıdır.

Âşık Veysel, bu şiirinin ilk kıtasının ikinci ve dördüncü, diğer kıtaların son mısraında "Kabul et Allah aşkına" ricasını tekrar etmektedir. Ozan burada bazan Mevlânâ'ya hitapta bulunarak bazan da Allah'a dua ederek ziyaretinin kabul edilmesini dilemektedir. Şairin ibadet, kabir ziyareti, şefaât, velilerin himmet ve kerametleri, günahların affedilmesi gibi dinî konulardaki bilgisinin -eski tabirle- semai, yani işitmeye dayalı bulunduğunu, temel İslâm kaynakları yönünden değerlendirildiğinde sınırlı ve ümmice bir inancın mahsulü olduğunu söylemek mümkündür. Bu şiirinde şahsını "fakir" ve "divane" olarak niteleyen Âşık Veysel, kendisinin kabul edilmesini dilemektedir. Onun

eşiğine yüzünü sürmek, karşısında el bağlayıp saygıyla durmak istediğini belirterek büyük lutfunu cömertçe vermesini, başka bir ifadeyle kendisi için şefaet etmesini istemektedir. Üçüncü dörtlükte şair, Mevlânâ'nın Mevlâ'nın kulu olduğunu, yolunun Hakk'a doğru gittiğini, deryasının rahmet dolu, diğer bir ifadeyle gönünde, o kalp ve zihnin mahsulu olan eserlerinde insanlara karşı engin bir şefkat ve merhamet bulunduğunu belirtmektedir. Sabah, akşam (Allah'a) yalvardığını ve kulda günahın olduğunu anlatan Veysel, Mevlânâ'nın Allah aşkından dolayı acıyıp kendi hâline bakmasını rica etmekte; başka bir anlatımla ondan "himmet", yani manevi yardım ummaktadır. Ozan, şiirinin beşinci dörtlüğünde hâlini ona arz ettiğini, esasen durumunun hitap ettiği zat tarafından görülüp bilindiğini söylemekte, "irahmeti bol sultan"ın bu isticramını kabul etmesini dilemektedir. Son dörtlükte mahlasını söyleyen âşık, açık yüreklilikle "budala" olduğunu, her zaman Mevlânâ'ya yalvardığını söylemekte; "Türk oğluyum, Türk'tür soyum" mısraıyla soyunu belirterek ve Allah aşkına kabul edilmesini dileyerek şiirini tamamlamaktadır.

İslâm'da ölümden ibret almak, dünyanın fâniliğini "ayne'l-yakîn" görmek, ahirete hazırlanma gerekliliğini idrak etmek üzere kabir ziyaretine izin verilmiştir. Ayrıca Kur'an'dan bazı sure ve ayetlerin okunup sevabının kabirdeki müminlere bağışlanmasının da asırlar boyunca Müslümanlar arasında güzel sayılmış dinî bir gelenek olduğu mâlumdur. Bilgili bir Müslüman, ancak Allah'a kulluk edilmesi icab ettiğini, ibadette hiçbir şey veya kimsenin Ona ortak koşulamayacağını, yardımın sadece Ondan dileneceğini, günahları sadece Onun affedebileceğini, izni olmaksızın kimsenin huzurunda şefaet edemeyeceğini de bilir. Hayatı ve eserlerinden Allah dostu, Kur'an'a ve Hz. Peygamber'e samimiyetle bağlı bir insan olduğu anlaşılan Mevlânâ'nın türbesini ziyaret eden bir mümin, kabir ziyaret adabına uygun olarak kendi varlığı, ölüm ve ötesi üzerinde düşünür; bu dünyanın hiç kimseye kalıcı olmadığını yakinen görerek ahirette kurtuluş ve saadet için hazırlanmanın lüzumunu idrak eder. Ehl-i Sünnet âlimleri bazı ayet ve hadisleri delil göstererek şefaatin, ayrıca velilerin kerametinin hak (gerçek) olduğunu anlatırlar. Veysel'in bu şiirinde Mevlânâ'dan şefaet isteğini dile getirdiği görülmektedir.

SONUÇ

Dinî konular hakkında, sohbet ettiği kişi veya okuttuğu eserlerden bir dereceye kadar bilgi edindiği anlaşılan Âşık Veysel'in, çeşitli şiirlerinde Allah inancını, Ona bağlılık ve sevgisini ustaca dile getirdiği görülmektedir. Melekleri, daha çok beğendiği güzelleri benzettiği ruhani varlık olarak hatırlayan Şatıroğlu, manzumelerinde semavi kitapları saygı ve imanla anar. Şiirlerinde Hz. Âdem, Hz. Süleyman, Hz. İsa ve Hz. Muhammed'in ("Peygamber", "Resulü Ekrem") ismini, ayrıca Kur'an'da adları geçen değerli kişilerden Lokman ve Zülkarneyn'i zikreder. Âşık Veysel'in manzumelerinde dünyanın sonu, cennet, huri, sırat köprüsü, cehennem gibi ahiret inancıyla ilgili unsurlara da rastlanmaktadır. Şiirlerinde kader inancını belirten ozan, zaman zaman âmâlık, çektiği dertler ve sıkıntılardan ötürü İlahi takdire karşı itiraz ve isyan eder.

İslami, tasavvufi kültüre vâkıf bazı kişilerden faydalandığı bilinen ve "bir gerçeğin elin"i tuttuğunu, yani bir mürşide bağlandığını söyleyen Şatıroğlu'nun birtakım mısraları, Kur'an ayetleri, kudsi hadis ve hadislerle uygun görünmektedir. Ünlü halk şairi, şiirlerinde İslami emir ve mükellefiyetler arasında yer alan dua, gusül, namaz ve orucu anar. Fakat Veysel, namaz ve orucu her Müslüman tarafından ihmal edilmeyip yerine getirilmesi gereken

birer dinî vazife olarak takdim etmeyip Allah'ın bazı kullarına (emredici sıfatıyla) görünüşü şeklinde yorumlar. Birden çok şiirinde Yaratıcı'nın varlığı hakkında düşünen ve onu çeşitli güzel isimleriyle anan Âşık, dallar, sular ve sazlar gibi varlıkların da Allah'ı zikrettiği kanaatini taşımaktadır. Şatıroğlu, çeşitli sıkıntı, rahatsızlık ve musibetlerden korunma veya kurtuluştan dolayı Allah'a şükreder. Anne ve babasına minnettarlığını dile getiren ozan, yaşadığı devirde ana, babaya saygının kalmadığından da şikâyet etmektedir. Âşık Veysel, hırsızlık, çapkınlık, zina, zulüm, rüşvet, hile, yalan, iftira, sözünde durmama gibi kötü davranışları yermekte; fakire yardım, yetimi okutma, ağaç dikme gibi hayırları ve faydalı işleri vatandaşlarına telkin etmektedir. Namuslu ve sabırlı olmak, vatanını, milletini sevmek, yurdun ilerlemesi için hep birlikte samimiyetle çalışmak, gerektiğinde onu savunmak üzere düşmanla savaşmak, millî birliğe zarar verecek davranışlardan kaçınmak da Şatıroğlu'nun eserlerinde temas ettiği veya uzunca ele alıp işlediği konular arasındadır.

KAYNAKÇA

Aclûnî, İsmâil bin Muhammed el- (1418/1997). *Keşfü'l-hafâ ve müzîlü'l-ilbâs amme'stehere mine'l-ehâdîs*

alâ elsineti'n-nâs. Beyrut.

Ahmet Vefik Paşa (2000). *Lehce-i Osmânî*, haz. Recep Toparlı, TDK Yay. Ankara.

Aşkun, Vehbi Cem (1973). "Bir Kaybın Ardından- Anıların Işığında Aşık Veysel", *Sivas Folkloru*, Ağustos, Sayı 7,

s. 7-10.

Bâkiler, Yavuz Bülent (1989). *Âşık Veysel*, Kültür Bakanlığı Yay., Ankara.

Bekki, Salahaddin (2021). *Halk Müziğinin Seyyar Radyosu Aşık Veysel*, Muhit Kitap, İstanbul.

Ceyhan, Âdem (2006). *Türk Edebiyatı'nda Hazret-i Ali Vecizeleri*, Öncü Kitap, Ankara.

C.H.F Halkevleri Talimatnamesi (1932). Hakimiyeti Milliye Matbaası.

Çalık, Etem (1993). *Şair ve Yazarlarımızdan Nükteler*. Ötüken Yay. İstanbul.

Çongur, H. Rıdvan (1981). "Âşık Veysel -1-" *Millî Kültür*, Mart, c. 2, Sayı 10, s. 21-23; "Âşık Veysel -2-" *Millî*

Kültür, Nisan, c. 2, Sayı 11, s. 32-35; "Âşık Veysel -3-" *Millî Kültür*, Mayıs, c. 2, Sayı 12, s. 16-19.

Dilçin, Cem (1983). *Yeni Tarama Sözlüğü*, TDK Yay. Ankara.

Duran, Hamiye ve Gümüšoğlu, Dursun (2010). *Hünkâr Hacı Bektaş Velî Velâyetnâmesi*. Ankara: Gazi Üniversitesi Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Araştırma Merkezi Yayınları.

Ebû Gudde, Abdülfettâh (ts.). *Kıymetü'z-zemen inde'l-ulemâ'*. Mektebetü'l-matbûâtî'l-İslâmî.

Ebû Abdillâh Şemsüddîn Muhammed b. Ebî Bekr b. Eyyûb ez-Zürâî ed-Dimaşkî el-Hanbelî İbn Kayyim (1970). *el-Menârü'l-münîf fi's-sahîh ve'd-da'îf*, thk. Abdülfettâh Ebû Gudde, Halep: Mektebetü'l-Matbûati'l-İslâmî.

- Ebü'l-Fazl Şihâbüddîn Ahmed b. Alî b. Muhammed el-Askalânî İbn Hacer (1997). *el-İmtâ bi'l-erbaîne'l-mütebâyineti (bi-şarti)'s-semâ* (veylühü esilehün min hattı'ş-Şeyh el-Askalânî, thk. Ebû Abdullah Muhammed Hasan İsmail, Beyrut: Dârü'l-Kütübi'l-İlmiyye.
- Ebü'l-Fidâ' İmâdüddîn İsmâîl b. Şihâbidîn Ömer b. Kesîr b. Dav' b. Kesîr el-Kaysî el-Kureşî el-Busrâvî ed-Dimaşkî eş-Şâfiî İbn Kesir (1988). *el-Bidâye ve'n-nihâye*, thk. Ali Şîrî, Dâru İhyâi't-Turâsi'l-Arabî.
- Erul, Bünyamin (2012). "Veda Hutbesi", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, İstanbul, c. 42, s. 591-593.
- Gölpınarlı, Abdülbâki (1977). *Tasavvuf'tan Dilimize Geçen Deyimler ve Atasözleri*. İnkılâp ve Aka Kitapevleri, İstanbul.
- Güzel Anadolu- Halk Ozanı Aşık Kul Ahmet ile Aşık Veysel*, Ulusoğlu Matbaası, Ankara ts.
- Hüseyin Remzî (1305/1887-88). *Lugat-ı Remzî*, Matbaa-i Hüseyin Remzî, İstanbul.
- Işık, Caner (2022). "Hatıratlarda 'Gerçek' Âşık Veysel", *Osmanlı'dan Cumhuriyet'e Hatırat Uluslararası Sempozyumu Bildiriler Kitabı*, TTK Yay. Ankara, c. 3, s. 399-418.
- İbn Kesîr (1994). *El-Bidâye ve'n-Nihâye Büyük İslâm Tarihi*, çev. Mehmet Keskin. Çağrı Yay. İstanbul.
- İbrâhim Cûdî (1332/1913). *Lugat-ı Cûdî*, Kitabhâne-i Hamdî, Trabzon.
- Kâtib Çelebi (1941). *Keşfü'z-zunûn 'an esâmi'l-kütübi ve'l-fünûn*. Maarif Matbaası, İstanbul.
- Kalkanoğlu, Mehmet (1966). "Doktor Kemal Fikret Arık'ın ölümün eşliğinden yazdığı hazin ve içli bir mektuba Âşık Veysel'in manzum cevabı", *Milliyet*, 9 Ocak 1966, s. 4.
- Kaya, Doğan (2020). *Âşık Veysel*, Sivas Belediyesi, 3. bs. Sivas.
- Kılavuz, Ahmet Saim (1991). "Azrâil", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, İstanbul, c. 4, s. 350-351.
- Koçyiğit, Talât (1983). *Hadîs-i Şerîf Külliyyâtı*, I-II, Tercüman Gazetesi Yay. İstanbul.
- Mehmed Salâhî (1313/1896). *Kâmûs-ı Osmânî*, Mahmud Bey Matbaası, İstanbul.
- Muallim Nâcî vd. (ts.). *Lugat-ı Nâcî*, Asır Matbaası. (İstanbul).
- Muhammed Nâsiruddîn Elbânî (1988). *Silsiletü'l-ehâdisi'z-zaîfe ve'l-mevzûa' ve eseruhe's-seyyi'ü fi'l-ümme*, Mektebetü'l-Maârif, Riyad.
- Öz, Gülağ (2019). "Sivas Kültüründe Emlek Yöresi ve Âşık Veysel", *Sivas Kongresi'nin 100. Yılında Her Yönüyle Sivas Uluslararası Sempozyumu*, Sivas 2019, c. 4, s. 289-306.
- Pakalın, Mehmet Zeki (1993). *Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü*, MEB Yay. İstanbul.
- Şatıroğlu, Âşık Veysel, (1970). *Dostlar Beni Hatırlasın*, Türkiye İş Bankası Kültür Yay. Ankara.

Şemseddin Sâmî (1317/1901). *Kāmûs-ı Türkî*, İkdâm Matbaası, Dersaadet.

Şentürk, Recep ve Canatan, Kadir (1999). "İrkçılık", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, İstanbul, c. 19, s. 124-131.

Taşer, Suat, "Aşık Veysel ile bir konuşma", *Zafer*, 24 Şubat 1950, s. 4.

Tatçı, Mustafa (1990). *Yunus Emre Divânı*, Kültür Bakanlığı Yay. Ankara

Topaloğlu, Bekir (1998). "Hûri", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, İstanbul, c. 18, s. 387-390

Uzun, Mustafa (1994). "Devriyye", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, İstanbul, c. 9, s. 251-253.

Yavuz, Yusuf Şevki (1991). "Âmentü", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, İstanbul, c. 3, s. 28-30.

Yavuz, Yusuf Şevki (2002). "Kıyamet Alâmetleri", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, Ankara, c. 25, s. 522-525.

Yüceer, Mustafa (2022). "Mevlânâ'nın Dîvân-ı Kebîr'inde İktibas ve Telmih Yoluyla Yer Alan Rivayetler", *Cumhuriyet İlahiyat Dergisi*, Aralık, 26/2, s. 491-512.

Yüceer, Mustafa (2021). *Osmanlı Manzum Hadis Edebiyatı*, Diyanet Vakfı Yay. Ankara.